

Temaplan Landbruk
Rollag kommune

2026-2036

Innholdsfortegnelse

1. Innledning 4
1.1 Bakgrunn 4
1.2 Landbruket historisk i Rollag 4
1.3 Samvirkenes oppstart og betydning for landbruket 5
1.4 Forholdet til andre planer 6
1.5 Medvirkning 7
2. Status og utviklingstrekk 7
2.1 Naturgrunnlaget 7
2.1.1 Arealressurser 7
2.1.2 Geologi og geografi 8
2.1.3 Numedalslågen vannområde 10
2.1.4 Kulturlandskap og biologisk mangfold 11
2.1.4.1 Naturbeitemark 11
2.1.4.2 Slåttemark/ myr 11
2.1.4.3 Kulturhistorisk landskap av nasjonal interesse – KULA 12
2.1.4.4 Naturtyper og sårbare arter 12
2.1.5 Klima 12
2.1.6 Jordhelse 16
2.1.7 Jordvern og vern av arealressurser 17
2.2 Eiendomsstruktur 18
2.3 Jordbruk 19
2.3.1 Produksjoner 19
2.3.1.2 Grovfôr, korn, frukt, bær og potet 19
2.3.1.3 Husdyr 22
2.3.1.4 Verdiskaping i jordbruksproduksjonen 23
2.3.1.5 Økologisk produksjon 24
2.3.2 Sysselsetting 25
2.3.3 Viktige kjennetegn ved landbruket i Rollag 25
2.3.4 Trend og utvikling 25
2.4 Skog og utmark 26
2.4.1 Skogproduksjon 26
2.4.2 Skogfond 28
2.4.3 Skogsbilveier 29

2.4.4 Biovirke 30
2.4.5 Beitebruk 30
2.5 Miljøtiltak i landbruket i dag 32
2.5.1 Spesielle miljøtiltak i jordbruket - SMIL 33
2.5.2 Regionalt Miljøprogram - RMP 34
2.6 Beredskap 35
2.7 Bondens Nettverk 35
3. Lokalmat og fjellandbruket 35
3.1 Matopplevelser i Numedal 36
3.2 Fjellandbruket 36
4. Mål og tiltak for landbruket i Rollag kommune 37
4.1 Øke matproduksjonen 37
4.2 Drive et mer miljøvennlig landbruk 37
4.3 Tilpasse seg klimaendringene 38
4.4 Samarbeide med andre aktører for bedre ressursutnyttelse 39
4.5 Bidra til et mangfoldig kulturlandskap og biologisk mangfold 40
4.6 Praktisere strengt jordvern og vern av arealressursene 41
4.7 Legge til rette for et bærekraftig og fremtidsrettet skogbruk 42
4.8 Legge til rette for at det er godt å være gårdbruker 43
5. Oversikt over viktige rammebetingelser, føringer og virkemidler 44
5.1 FN 's bærekraftsmål 44
5.1.1 Matsikkerhet 44
5.1.2 Landbruk over hele landet 45
5.1.3 Økt verdiskapning 45
5.1.4 Bærekraftig landbruk med lavere klima- og miljøutslipp 45
5.2 Nasjonale forventinger og føringer 46
5.3 Regionale føringer 46
5.4 Lokale føringer 47

Sammendrag

Landbruksplanen beskriver status og utviklingstrekk for landbruket i Rollag med bakgrunn i endringer og føringer både globalt, nasjonalt, regionalt og lokalt.

Nær 62 % av arealet i Rollag er produktiv skog, mens jordbruksarealet utgjør ca. 1 % av kommunens totale areal.

Rollag kommune har variert jordbruk fra flate store korn- og potetarealer i dalbunn til mindre, bratte ekre i dalsidene. Det drives også jordbruk i fjellet, hvor produksjonsmengden kan være varierende. Utmarksressursene er svært viktige for husdyrproduksjonen i kommunen, og utgjør en stor prosent av husdyrenes næringsinntak sommerstid.

Førstehåndsverdien av jordbruksproduktene fra kommunen var 18 millioner kroner i 2024. Produksjon av melk og storfekjøtt står for om lag halvparten av denne verdiskapingen. Mens korn, grovfor, potet og sauekjøtt står for den andre.

Bruttoverdi av tømmer hogd i Rollag i 2025 var 43 millioner.

Endringer i samfunnsstruktur, naturgrunnlag og klima, målsettinger satt gjennom FNs bærekraftsmål, samt regionale tiltak knyttet til klima og miljø, legger premisser for næringen framover.

Basert på dette er følgende mål satt for landbruket i Rollag i denne planen:

1. Øke matproduksjonen

2. Drive et mer klima- og miljøvennlig landbruk

3. Tilpasse seg klimaendringene

4. Samarbeide med andre næringer for bedre ressursutnyttelse

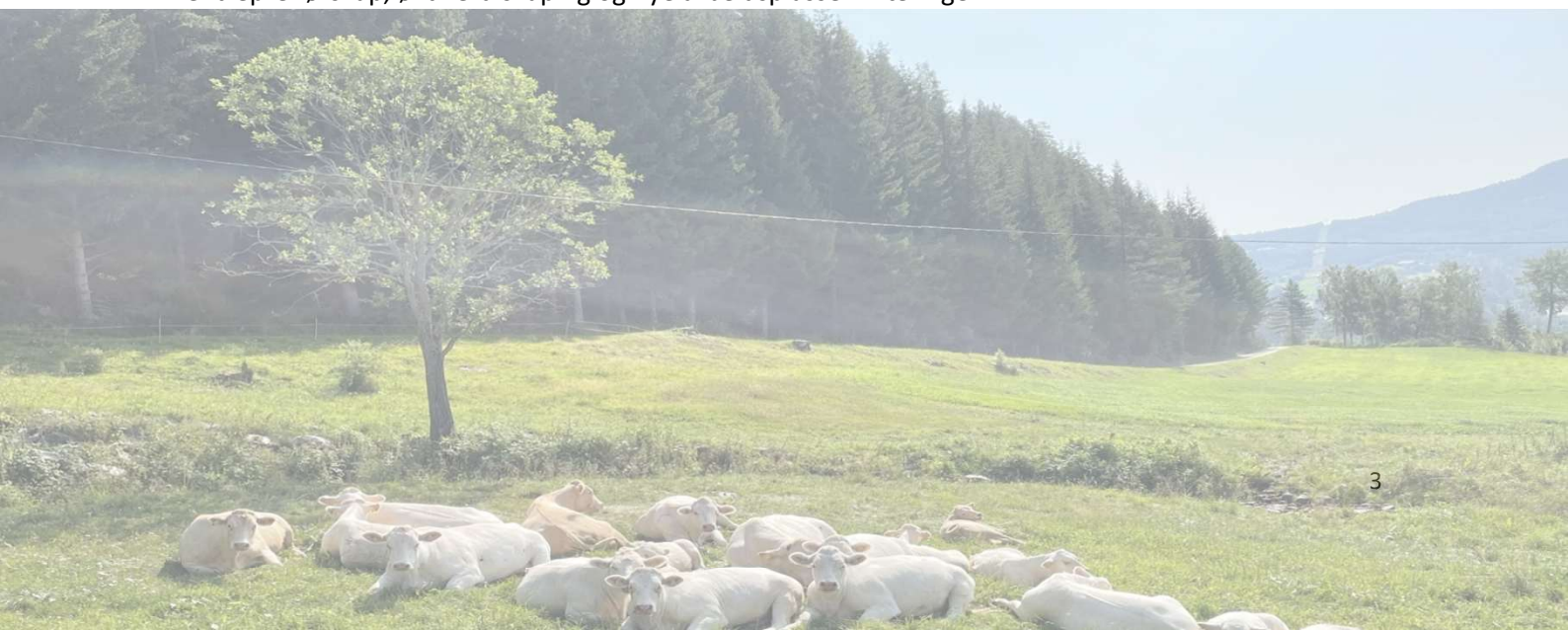
5. Bidra til et mangfoldig kulturlandskap og biologisk mangfold

6. Praktisere strengt jordvern

7. Legge til rette for et bærekraftig og fremtidsrettet skogbruk

8. Legge til rette for at det er godt å være gårdbruker

Under de enkelte målene listes det opp tiltak som skal bidra til å nå målsettingene og legge til rette for økt entreprenørskap, økt verdiskaping og nye arbeidsplasser i næringen.

1. Innledning

1.1 Bakgrunn

Landbruket har mange viktige samfunnsoppgaver. Primæroppgavene er å produsere mat og trevirke. Næringen er også leverandør av råstoff til videreforedling, både på tradisjonelle og nye bruksområder. I tillegg er landbruksnæringen viktig for bosetting, sysselsetting og næringsutvikling i distriktene, og avgjørende for vedlikehold av verdifulle kulturlandskap.

I arbeidet knyttet til samfunnssikkerhet og beredskap er landbruket en viktig aktør, og landbruksnæringen skaper ringvirkninger til det øvrige næringslivet i kommunen.

For å kunne gi en samlet oversikt over dette brede spekteret av oppgaver, belyse status og utfordringer og bidra til vekst og utvikling i næringen, vedtok kommunestyret i Rollag 13.12.2024, i PS 114/2024 Handlingsprogram og økonomiplan 2025-2028 og årsbudsjett 2025/ 2024

19. Rollag kommune skal i løpet av 2025 starte arbeidet med en landbruksplan. Planen skal bidra til å få fram muligheter knyttet til landbruket i kommunen, gi informasjon om status og utviklingstrekk, og være et viktig verktøy for kommunen.

I landbruksplan ønskes det å rette oppmerksomheten mot den betydningen landbruket har i kommunen, og i samarbeid med næringen peke ut nye satsningsområder. Målet er at planen skal være et nyttig dokument for både landbruket og kommunen i arbeidet for en god utvikling for landbruksnæringen.

Alle bildene i planen er tatt i forbindelse med planarbeidet.

1.2 Landbruket historisk i Rollag

Landbruket i Rollag har dype historiske røtter, knyttet til bosettingen langs Numedalslågen og slepene. Gårdsdrift var etablert allerede i førkristen tid og ble videreutviklet gjennom middelalderen. Gårdsbrukene lå samlet i grender i dalbunn og i solrike lier. Driftene besto av husdyrhold, med eng, mindre åkere og utmarksbruk. Utmarksressursene har vært svært viktig for landbruket i Rollag gjennom tidene, og husdyrbruk har vært bærebjelken i jordbruket. Seterdriften i liene og fjellet var viktig for ressursutnyttelsen på gårdene.

På 1600-1700- tallet var Rollag en del av det tradisjonelle Numedalske jordbrukssystemet med selvbergingsdrift. Gårdene kombinerte jordbruk med skogbruk, jakt, fiske og håndverk. Skogen fikk økende betydning, særlig gjennom tømmerhogst og fløtning på Numedalslågen. Jordbruket var arbeidsintensivt og basert på lokale ressurser, med høy grad av gjenbruk og tilpasning til marginale vekstvilkår.

På 1800 tallet skjedde en gradvis endring av driftsformene. Nye redskaper, bedre slåttemetoder og utvikling av høylagring ga økt forgrunnlag og mer stabil husdyrdrift. Samtidig førte befolkningsveksten til oppdeling av bruk og etablering av mindre gårder og husmannsplasser. Mot slutten av århundret begynte en viss modernisering, men jordbruket i Rollag forble småskala og tilpasset naturgitte forhold.

Sølvverket på Kongsberg var i sin tid Danmarks-Norges største industribedrift, men denne suksessen kom med en enorm miljømessig prislapp. Avskogingen i områdene rundt Kongsberg var ikke bare en bivirkning; det var en vedvarende ressurskrise som preget hele verkets driftshistorie. Etter hvert som

gruvene ble dypere og driften økte, ble skogen i umiddelbar nærhet av Kongsberg raskt utryddet. Dette skapte en logistikk krise:

- **Skogssirkelen utvidet seg:** Man måtte hente tømmer stadig lenger unna. Til slutt måtte virke fraktes fra store deler av Numedal, Telemark og Hallingdal.
- **Transportutfordringer:** Tømmeret ble fløtet på elvene (Lågen), men transporten over land var kostbar og tidkrevende.
- **Konflikt med bøndene:** Staten påla bøndene i distriktet **leveringsplikt**. De ble tvunget til å hugge og frakte trevirke til verket til fastsatte (ofte lave) priser, noe som førte til stor motstand og utpining av bondeskogene.

Etter andre verdenskrig gjennomgikk landbruket i Rollag, som ellers i landet, store strukturendringer. Mekanisering, effektivisering og fallende lønnsomhet bidro til færre, men større bruk. Mange små gårder ble nedlagt eller drevet på deltid. Husdyrhold, særlig storfe og sau fortsatte å dominere, mens kornproduksjon forble begrenset. Skogbruket utviklet seg til å bli en viktig tilleggsnæring for mange gårdsbruk.

Landbrukets rolle i dag

Historisk har landbruket vært en grunnpilar i bosetting, kulturlandskap og lokal kultur i Rollag kommune. Selv om den næringens økonomiske betydning er redusert sammenlignet med tidligere, spiller jord- og skogbruket fortsatt en viktig rolle for kulturlandskapspleie, biologisk mangfold, lokal identitet og levende bygder. Mange tradisjonelle driftsformer, bygninger og landskapstrekk vitner fortsatt om en lang sammenhengende jordbrukshistorie i kommunen.

1.3 Samvirkenes oppstart og betydning for landbruket

Samvirkebevegelsen i norsk landbruk vokste fram fra slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet, som et svar på småskalapreget drift, svake markedsposisjoner og behov for bedre avsetning av produkter.

Bønder gikk sammen i samvirker for å sikre felles innkjøp, foredling og salg av landbruksvarer, og for å oppnå bedre priser og mer stabile rammevilkår. De første samvirkene omfattet blant annet meierier, slakterier, korn og felleskjøp. Samvirkene fikk stor betydning for utviklingen av norsk landbruk. De bidro til profesjonalisering av produksjon og foredling, teknologisk utvikling og kvalitetsheving, samtidig som de styrket bondens forhandlingsmakt i møte med markedet. Gjennom samvirkene fikk bøndene eierskap, og innflytelse over viktige deler av verdikjeden, noe som var avgjørende for å opprettholde landbruksdrift i distriktene.

I dag utgjør samvirkene fortsatt en sentral del av norsk landbruk og matindustri. De har spilt og spiller en viktig rolle i å sikre matproduksjon over hele landet, bidra til verdiskaping i distriktene og opprettholde aktive jordbruks- og bygdemiljøer.

Enkelt forklart, så har samvirkene forpliktet seg til å hente kjøttet, melka og ulla mm. der gårdene ligger, uansett mengde og omfang.

1.4 Forholdet til andre planer

Landbruksplanen er en temaplan. Temaplaner er planer for enkelte tema eller tjenesteområder i kommunen.

Kommuneplanens arealdel er kommunens overordnede, strategiske plan. Planen trådte i kraft 12.05.2004. Rullering er igangsatt i 2026. Landbruksplanen vil være en underliggende temaplan, med tydelige strategier, som skal styrke kunnskapen i arbeidet med ny kommuneplanens arealdel.

Kommuneplanens samfunnsdel ble vedtatt 07.09.2023, og er den overordnede politiske og strategiske delen av kommuneplanen. Den beskriver *hvordan kommunen skal utvikle seg som samfunn*, hvilke mål man skal jobbe mot, og hvilke strategier kommunen vil bruke for å nå dem.

Samfunnsdelen knytter seg mot landbruket i strategi 5d. *Tilrettelegge for næringsutvikling basert på lokale ressurser og råvarer. 5f. Bidra til at alle som vil etablere næringsvirksomhet i kommunen får god veiledning og støtte.*

Videre inkluderes landbruket i samfunnsdelen i 6 a-e, om *Det er et mangfoldig og inkluderende kulturliv som fremmer trivsel og livskvalitet, og bidrar til bolyst og verdiskapning*

Kommunens næringsplan utdyper kommuneplanen og følger spesielt opp målsettingene knyttet til næringsutvikling. Næringslivsstrategien danner grunnlaget for Rollag kommunes arbeid med hele næringslivet i kommunen, og blir fulgt opp av egne planer for industri, handel, reiseliv og landbruk. I planen er følgende omtalt som satsning: Landbruket er viktig for matsikkerhet og for å opprettholde levende bygdesamfunn. Det kan også bidra til å bevare kulturlandskapet og fremme bærekraftig bruk av naturressurser. I Rollag jobber vi med å fremme lokalmat, økt matproduksjon, skogbruk, tilleggsnæringer til landbruket og gårdsturisme, foredlingsanlegg, møteplasser og økt kommersialisering rundt jakt og fiske.

Landbruksplanen må forholde seg til vedtatte overordnede føringer. Disse er ført opp i kapittel 5 «Oversikt over viktige rammebetingelser, føringer og virkemidler».

<u>Beitebruksplan Rollag kommune</u>

Beitebruksplan for Rollag kommune ble vedtatt 13.06.2024. Målet med å utarbeide en beitebruksplan er å dokumentere beitebruken på utmarksarealene i kommunen, og synliggjøre de verdiene som finnes i disse områdene. Beitebruksplanen vil forme et viktig kunnskapsgrunnlag for fremtidig planarbeid, saksbehandling og vurdering av fremtidig arealbruk. Det skal utarbeides en handlingsplan med bakgrunn i beitebruksplan, med tiltak som styrker beitebruken og reduserer konfliktnivået. Handlingsplanen skal rulleres hvert andre år.

Beitebruksplanen utarbeides for å øke kunnskapsgrunnlaget i arbeidene med kommunedelplan for Vegglifjell. Målet er at man skal kunne få et bedre kunnskapsgrunnlag i områdene rundt Veggli, men også ellers i kommunen. Bakgrunnen for arbeidet med beitebruksplan er at arealbruken i kommunen er i stadig endring. Det har utviklet seg flere interesser knyttet til utmarksområdene enn tidligere, slik

som reiseliv, friluftsliv og hyttebygging. Det er i områder økende konfliktnivå mellom disse ulike interessene. Samtidig ser vi at gjengroing av områder som følge av lavere beitepress og bedre vekstvilkår endrer karakteristikken til det tradisjonelle fjellandskapet. Økende gjengroing kan også finnes i innmarksområder, hvor lavt beitetrykk, ensidig beiting og nedlagt/omlagt drift fører til endringen. Beitebruksplanen vil være viktig for å skape en felles forståelse mellom de ulike næringene og interessene representert, slik at verdien og nytten av beiting kommer frem. Målet er å skape et åpent, variert og vakkert kulturlandskap som bidrar til verdiskapning i alle grupper.

1.5 Medvirkning

Arbeidet med temaplan har vært organisert av landbruksforvaltningen i Numedal.

I starten av planarbeidet ble det innhentet synspunkter og ideer på dialogmøter med næringen og landbrukets kontaktutvalg. Planen sendes direkte til aktuelle høringsparter for å sikre bredest mulig medvirkning.

2. Status og utviklingstrekk

2.1 Naturgrunnlaget

2.1.1 Arealressurser

Rollag kommune har et areal på ca. 450 km^2. Basert på klassifikasjonssystemet AR5[1]NIBIOs Arealbarometer):

Arealtype (AR5)	Areal (km^2)	Prosentandel
Skog	276,0	61,5 %
Åpen fastmark (fjell, snaumark)	138,0	30,7 %
Ferskvann	16,3	3,6 %
Myr	12,0	2,7 %
Jordbruksareal (Fulldyrka, overflatedyrka, beite)	4,5	1,0 %
Bebygd / Samferdsel	2,5	0,5 %
Totalt areal	449,28	100 %

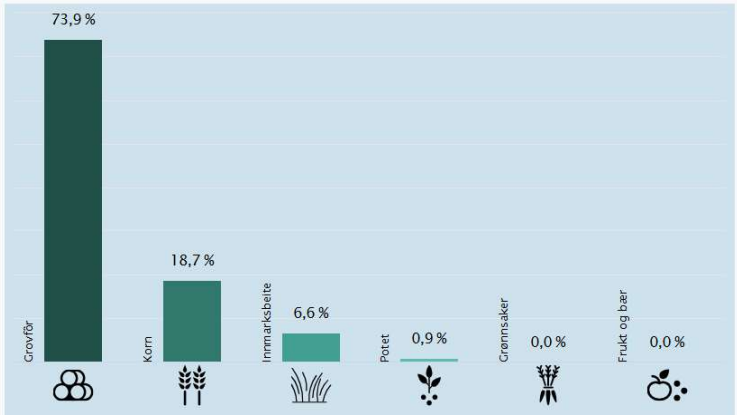
Rollag har ca. 64 km^2 vernet areal som utgjøre ca. 15% av kommunens totale areal. Trillemarka-Rollagsfjell naturreservat, som er Norges største skogreservat ligger blant annet i Rollag kommune. Dette reservatet strekker seg inn i andre kommuner, men ca. 58 km^2 ligger i Rollag kommune.

Jordbruksarealet er beskjedent i kommunen, kun 1% av kommunens areal er jordbruksareal (10 610 km^2). Det blir søkt produksjonstilskudd (PT) for 9 054 daa (2025), det meste av arealet drives av foretak med driftssenter i Rollag kommune. Arealklassene av jordbruksarealene i kommunen fordeler seg slik:

Tabell *1. Tallene er hentet fra NBIO`s arealbarometer og produksjonstilskuddsrapport (PT) for 2025.*

Type areal	***Ant. Daa opprinnelig***	***Ant. Daa. Søkt PT***
Fulldyrka	9 349	8 233
Overflatedyrka	209	88
Innmarksbeite	1 174	733

Over halvparten av jordbruksarealet brukes til grovfor, mens korn dyrkes på nær 19 % av arealet. Innmarksbeite står for litt over 6 %, mens arealet til potet, frukt, bær og grønsaker bare utgjør under 1 % av jordbruksarealet i 2024.

Veksttype	Dekar	%
Innmarksbeite	593	6,6
Grovfôr	6 667	73,9
Korn	1 684	18,7
Potet	83	0,9
Grønnsaker	0,0	0,0
Frukt og bær	0,0	0,0
Sum	**9 027**	**100**

Kilde: Produksjonstilskudd 2024, Landbruksdirektoratet

Figur *1*. *Viser arealbarometer for Rollag kommune. Kilde; NIBIO`s arealbarometer.*

2.1.2 Geologi og geografi

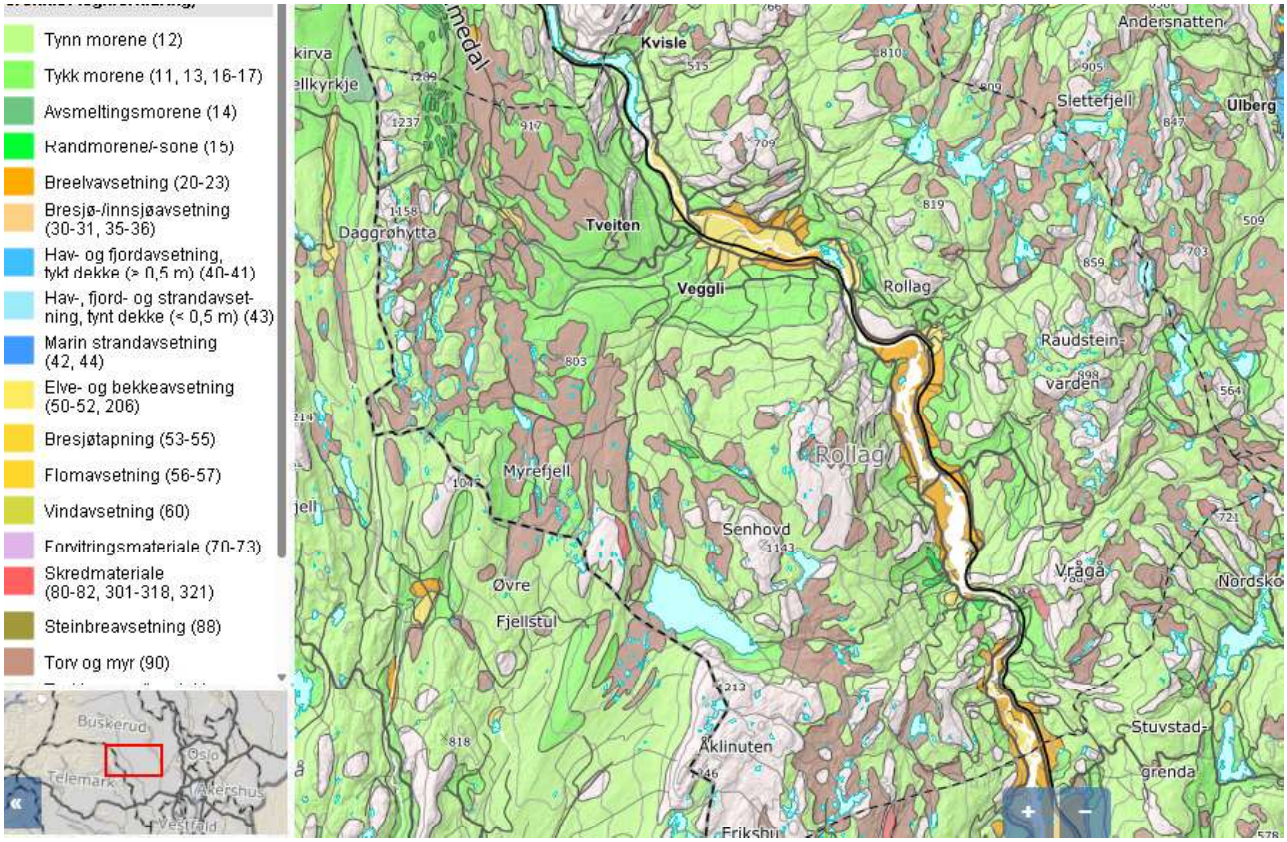
Berggrunnen i Rollag tilhører det prekambriske grunnfjellet (Svekonorvegiske grunnfjellsskjold), som er over en milliard år gammelt.

Granitt: Finnes spesielt i de sentrale og nordlige delene av kommunen. Denne granitten er ofte massiv og har vært brukt som lokal bygningsstein. Kvartsitt: En svært hard, omdannet sandstein som er vanlig i store deler av området. Kvartsittskifer: Rundt Veggli finnes det forekomster av grå kvartsittskifer. Det har tidligere vært drevet kommersiell skiferdrift her, spesielt frem til 1970-tallet, da steinen ble brukt som naturstein til murer og heller.

Løsmasser og jordsmonn: De fleste gårdene i dalføret ligger på morenejord som ble liggende igjen da isbreene trakk seg tilbake etter siste istid. Dette jordsmonnet er godt egnet for skogbruk og husdyrhold.

Beitestølslandskapet: På grunn av den karrige berggrunnen i høyden, har setring vært viktig. Geologien her gir grobunn for lyngheier og fjellbjørkeskog.

Elvevifter: Der sideelver møter Numedalslågen, finner man ofte flate partier (elvevifter) med avsetninger av grus og sand, hvor de største tettstedene Rollag og Veggli har vokst frem.

Figur 2 . *Viser løsmassefordelina i Rollag kommune. Kilde: Norges geologiske undersøkelse (NGU.no).*

Norsk institutt for skog og landskap har delt landet inn i 45 landskapsregioner basert på fellestrekk i landskapet[2] Rollag kommune er delt i tre etter denne inndelingen "Fjellskogen i Sør- Norge, Nedre dalbygder på Østlandet og Skogtraktene på Østlandet". Jordbruksressurssene i landskapsregionene i Rollag kommune, beskrives slik:

Fjellskogen i Sør- Norge:

R*egion med lite fast bosetting, men fra gammelt var det et hovedområde for seterbruk. Utnytting av beite- og forressurser gjennom seterdrift var karakteristisk for det meste av de sørnorske fjellområdene. I store deler av regionen har seterbruken opphørt, og svært mange setervoller har forfalt og grodd igjen. Kjerneområdet for dagens aktive seterdrift ligger i øvre deler av Buskerud. Her finnes produktive fjellbeiter og gode veiforbindelser, og det tradisjonelle seterbruket med melkeproduksjon tilpasset moderne driftsformer. Betydelige arealer er nydyrket i løpet av de siste tiårene, både slått- og kulturbeiter. I dag brukes fjellbeitene hovedsakelig av sau.*

Nedre dalbygder på Østlandet:

Jordbruket skaper forskjeller der dalbunn bidrar til å samle regionen. Generelt ligger dyrkamarka nokså spredt opp gjennom kommunen, både som større bygder, mindre grender og einbølte gårder. Nederst i dalbunnen er det større sammenhengende flater med eng/ åkre, men de fleste gårdene ligger i dalsidene. Li- og bremgårder er karakteristiske, og slike gårders tun og bratte innmark er ofte godt synlig. De store jordene i dalbunn dyrkes ofte med korn, mens de mindre gårdene og gårdene i dalsidene dyrker gras. Husdyrhold er utbredt, da de utnytter ressursgrunnlaget best. Beitemark er vanlig, særlig ovenfor tun. Mye gjengroing. Rundt tettstedene er dyrkamarka utsatt for nedbygging.

[2] https://kart13.nibio.no/landskap/45_Landskapsregioner/Region04.pdf

Skogtraktene på Østlandet:
Regionens jordbruksdrift varierer mye. Fra nærmest ingenting til betydelig. Beliggenheten varierer også, fra store sammenhengende bygder, til små grender til enkeltgårder. Her varierer skoggårdens opphav fra eldre finneplasser til nyere bureisningsbruk. Det meste av jordbruksmarka ligger langs vann og vassdrag, eller i solvendte lier og hellinger. Mye av regionens tidligere jordbruksareal er imidlertid gått ut av drift. Det omfatter både marginale teiger, tungdrevne jorder, eller helt nedlagte gårder. I tillegg er også mange setervoller gått ut av drift og mye beitemark har grodd igjen. Det er noen av brukene som fremdeles har husdyrhold. Seterbruken nærmest opphørte rundt 1950. Regionen har mange ulike kulturmiljøer knyttet til jordbruk, bl.a. skogssetre, finnebruk, husmannsplasser og skogsarbeidertorp.

2.1.3 Numedalslågen vannområde

Fire prosent av kommunens areal er ferskvann. Dette inngår i Vannområde Numedalslågen[3] Goksjøvassdraget. Nedslagsfeltet er 365 km langt og strekker seg fra Hardangervidda og Eidfjord kommune i Hordaland i nordvest, til havet ved Larvik by i Vestfold i syd.

Vannområdet omfatter seks kjernekommuner med hele eller betydelige deler av sitt areal innenfor nedslagsfeltet. Disse er Nore og Uvdal, Rollag, Flesberg, Kongsberg, Larvik og Sandefjord. I nordvest er det Hardangervidda og høyfjell som dominerer, mens i sør er det leirjord og dal landskap.

I alle kommunene er vassdraget delt inn strekninger: Hovedelva, sideelver og felt der flere bekker kan være slått sammen. Disse strekningene kalles vannforekomster. I Rollag er det ca. 32 vannforekomster fordelt på grunnvann, innsjøer og elver (2026). Vannprøver og andre data samles inn hvert år fra utvalgte vannforekomster og analyseres for påvirkninger. Hver vannforekomst har fått en tilstandsvurdering og tilhørende tiltak for planperioden 2022-2027 dersom tilstanden er dårligere enn forventet naturlig tilstand. Tiltakene kan være knyttet til landbruk, avløp, vassdragsregulering eller annet.

Vannmiljøet i Rollag kommune har for det meste god til svært god miljøtilstand. Vasskraftregulering er en av hovedpåvirkningene på vannmiljøet i Rollag kommune. Det er i alt 2 store kraftverk i selve Numedalslågen, samt flere mindre elvekraftverk i side vassdragene. Kraftverkene gjør at vassdragene har redusert miljøtilstand.

For Numedalslågen *som helhet*, er det jordbruk som utgjør den største påvirkningsfaktoren. Påvirkningen er naturlig nok sterkest i nedre deler av vassdraget, der spesielt Goksjøvassdraget har store problemer med eutrofiering (forhøyet tilførsel av næringsstoffer). Deretter kommer påvirkning fra kloakkutslipp, herunder spredte avløp, kommunale rørsystemer og renseanlegg.

Selv om ikke vannmiljøet er påviselig påvirket av landbruk og spredt avløp i Rollag kommune, vet en av erfaring at det er en del utslipp fra dette. Derfor er det foreslått tiltak knyttet til jordbruk, spesielt knyttet til redusert høstpløying. Jordbrukstiltakene er så langt frivillige, og utløser tilskudd i form av RMP- midler.

Skogbruksaktivitet kan også påvirke vannmiljøet, men har ikke vært vurdert som noen vesentlig påvirkningskilde. Det er likevel grunn til å være oppmerksom på kjente påvirkninger fra skogbruk, som fjerning av kantvegetasjon med påvirkning på habitater i vassdrag (lysforhold for plantevekst,

skjulmuligheter for fisk m.m.) og utlekking av næringsstoffer fra hogstflater som kan forringe livsbetingelsene i vann.

2.1.4 Kulturlandskap og biologisk mangfold

I dag har nye driftsmetoder, mineralgjødsel, spesialisering med mer gjort at deler av det gamle kulturlandskapet ikke lenger er interessant å bruke i aktiv drift. En av hovedutfordringene med å opprettholde det gamle kulturlandskapet er lav lønnsomhet ved iverksetting av ulike tiltak. Samtidig er det viktig å legge forholdene til rette slik at man i størst mulig grad kan bidra til å hindre en generell gjengroing av kulturlandskapet gjennom arealplanlegging, prioritering av ulike tiltak og informasjon. Eksempler på tiltak som kan iverksettes for å ivareta kulturlandskapet er å opprettholde gamle stier og ferdselsveier, bevare gamle/verneverdige bygninger i kulturlandskapet, bevare kulturminner og stimulere til aktiv beiting i innmark og utmark som landskapspleie.

Noen ganger kan det oppstå konflikt mellom bevaring av elementer i kulturlandskapet og moderne økonomisk jordbruksdrift. En gammel, upraktisk rød låve fra 1930 kan for eksempel være en klamp om foten for en entusiastisk ung bonde som ønsker å bygge nytt og hente mer av inntektene fra jordbruket enn forrige generasjon. Andre kan se muligheten for ombygging av en gammel låve til ny bruk. Ved søknad om riving av gammelt og bygging av nytt, skal driftsmessige forhold tas med i vurderingen. Dersom drifta og tiltaket er klart innenfor LNF-formålet, for eksempel tradisjonell landbruksdrift, er det sjelden vanskelig å få tillatelse til å rive låver fra denne tida for å sette opp ny. Likevel må en være klar over at enkelte bygninger i landbruket har frednings- eller vernebestemmelser eller ligger i kulturmiljøer som er til hinder for dette. Dersom det derimot er en type tilleggsnæring som skal etableres skal kommunen vurdere konsekvensene blant annet for kulturlandskapet for å avgjøre om tiltaket er innenfor LNF-formålet. Stortingsmeldingen «*Garden som ressurs – marknaden som mål*» med tilhørende veileder gir retningslinjer for denne vurderingen.

For et variert biologisk mangfold er det nødvendig å opprettholde sammenhengende strukturer av naturområder og landbruksområder, slik at dyrelivet kan finne oppholds -og forflytningsarealer i landskapet. I tillegg til skog og myr, er buffersoner og kantsoner i jordbrukslandskapet og langs vann og vassdrag verdifulle.

2.1.4.1 Naturbeitemark

Naturbeitemark er en semi-naturlig eng som gjennom svært langvarig og ekstensiv beiting er blitt formet til en artsrik og stabil naturtype – uten pløying, såing eller gjødsling. Kort sagt: Det er beitemark som er skapt av samspillet mellom natur og tradisjonell husdyrdrift. Det er registrert ca. 11 viktige naturbeitemarker i Rollag kommune, hvorvidt alle blir aktivt brukt er usikkert. Det er flere naturbeitemarker som er registrert, som har middels til lav verdi.

2.1.4.2 Slåttemark/ myr

Slåttemark er registrert som kritisk truet og semi naturlig eng som sårbar i norsk rødliste. Innenfor semi naturlig eng er hagemark og lauveng med styvingstrær. De største truslene for disse naturtypene er bortfall av slått som skjøtselsform og gjødsling på slåttemarka, og mangel på skjøtsel eller for svak skjøtsel (for eksempel lavt beitetrykk), gjødsling, pløying eller oppdyrking/kultivering på lokaliteter med semi naturlig eng. Det er registrert ca. fire slåttemarker i Rollag kommune, alle med hør bevaringsstatus.

Slåttemyr er en semi-naturlig myr som i lang tid har vært brukt til slått (høsting av gras og starr som vinterfôr), og hvor vegetasjonen og strukturen fortsatt bærer preg av denne tradisjonelle bruken. Det er registrert tre slåttemyrer i Rollag kommune.

2.1.4.3 Kulturhistorisk landskap av nasjonal interesse – KULA

Kulturhistorisk landskap av nasjonal interesse er områder i Norge som er vurdert til å ha særlig viktige kulturhistoriske verdier – ikke bare enkeltstående kulturminner, men hele landskap der spor etter bosetting, næring, ferdsel, historiske hendelser og tidsdybde kan leses i omgivelsene. KULA-registeret ble utviklet av Riksantikvaren på oppdrag fra Klima- og miljødepartementet for å gi en landsdekkende oversikt over nasjonalt viktige kulturhistoriske landskap. Registeret skal brukes som et planleggingsverktøy i kommuner, fylkeskommuner og statlige myndigheter. Rollag kommune har ett område som er registrert som kulturhistorisk. Rollag kirkebygd, området er fra gårdene på Tråen til Rollag kirke, inkludert Paradisgrende og opp til Rollagstjønn. Området beskrives på følgende måte:

«Rollag kirkebygd ligger i en bred dal med flat dalbunn, der Rollag stavkirke står på det opprinnelige kirkestedet, trolig fra 1100-tallet. Landskapet består hovedsakelig av småkupert jordbruksmark i dalbunnen, bratte skoglier på begge sider av Numedalslågen og enkelte gårder høyt i lia, blant annet i Paradisgrenda.

Rollag prestegård strekker seg fra Lågen og langt østover med store skogarealer, lite innmark og flere fredede bygninger. Prestegården har hatt mange husmannsplasser, setrer, kullmiler og spor etter tømmerfløting. I området finnes også såkalte lakterveier, brukt til å frakte ved til sølvgruvene på Kongsberg.

Sør for kirken ligger Tjuvholmen, et gammelt rettersted, og på Søre-Tråen finnes Tjuvhaugen, et historisk gravsted for forbrytere. Tråen er blant de eldste gårdene i bygda, delt i flere bruk allerede i middelalderen, og kjent for Tråen-skatten fra tidlig 1000-tall med smykker og mynter fra blant annet Usbekistan og Bysants. Numedalsbanen, nå nedlagt, går gjennom området og bidro tidligere til bedre kommunikasjon og utvikling i Rollag».

2.1.4.4 Naturtyper og sårbare arter

Det er dokumentert mye viktig natur i Rollag kommune. Rundt 92 % av naturtypearealet er vurdert som viktig (B-verdi) eller svært viktig (A-verdi) i henhold til DN håndbok 13. Naturtyper knyttet til gammel barskog og brannfelt dekker de største arealene av naturtyper.

2.1.5 Klima

Globale endringer påvirker ulike deler av verden i forskjellig grad. De største endringene skjer på land og i Arktis. Den boreale[4] skogen, som skogen i Rollag hovedsakelig består av, ligger langt nord og er preget av innlandsklima. Det er dermed forventet at skogen i Rollag kommune vil oppleve klimaendringer som er minst 1,5 ganger større enn det globale gjennomsnittet. Allerede i dag anslås den årlige middeltemperaturen i den boreale klimasonen å ha økt med opptil 1,5 °C.

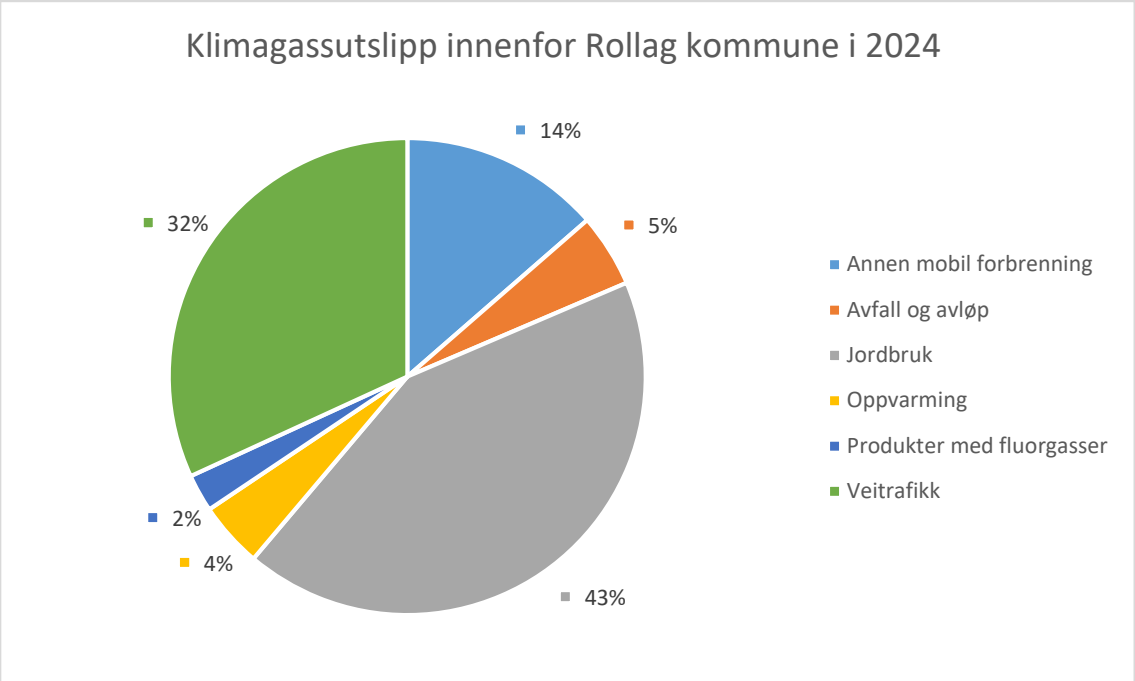
I perioden 2020-2024 har utslipp per år vært relativt stabilt i Rollag kommune. Totalt gikk utslippene noe ned i 2023, men økte litt igjen i 2024. Utslippene blir regnet i CO_2-ekvivalenter, som betyr at utslippene for hver enkelt gass vektes etter gassens oppvarmingspotensial (GWP) og regnes om til én felles måleenhet.

Basert på Miljødirektoratets klimaberegninger er det jordbruket som står for den høyeste andelen av de direkte utslippene i Rollag kommune i 2024, med 4 164,9 tonn CO_2-ekvivalenter. Dette tilsvarer 43

[4] Boreal sone (Det norske Akademis ordbok):

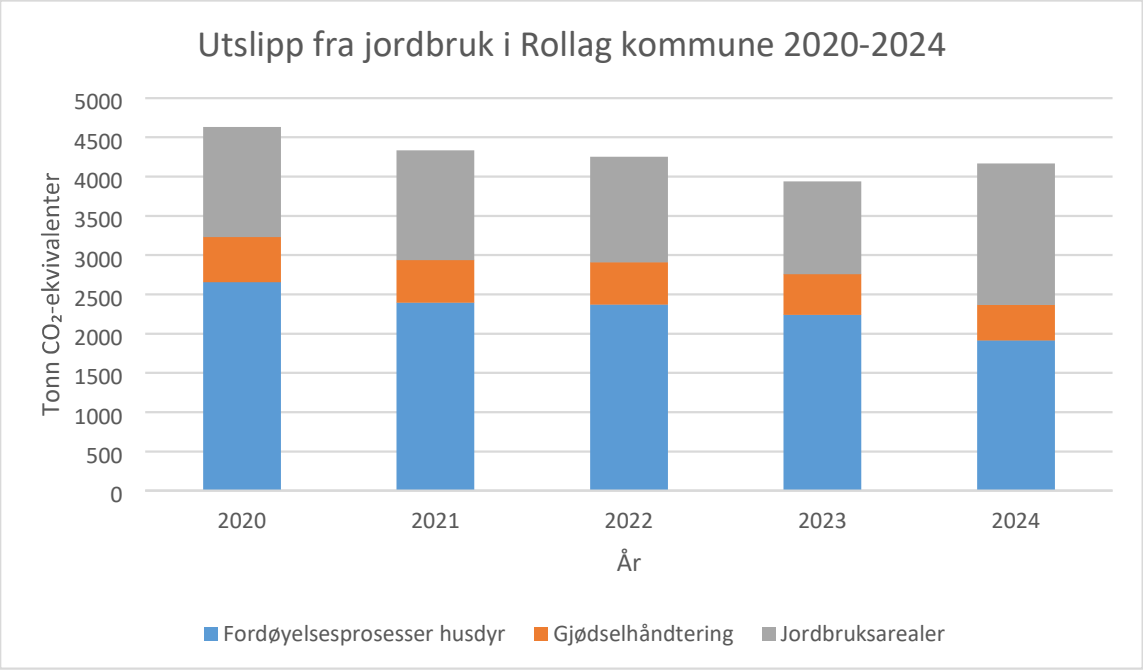
- klimasone som omfatter områder med store årlige temperaturvariasjoner (kort, varm sommer, vinter med snø), som ligger mellom 40°N og 60°N
- vegetasjonssone som omfatter områder på den nordlige halvkule som er dominert av barskog (og myr)

% av det totale klimagassutslippet (Figur 3). Klimaberegningene omfatter de direkte, fysiske utslippene som skjer innenfor kommunens geografiske grense.

Figur 3. *Oversikt over sektorfordelt utslipp av klimagasser i Rollag kommune i 2024. Kilde: Miljødirektoratet, u.å.*

Den største andelen av utslippene i jordbruket kommer fra husdyrs fordøyelsesprosesser, men det er også en betydelig mengde utslipp fra planteproduksjon. Gjødselhåndtering utgjør en mindre andel av utslippet. Det totale utslippet fra jordbruk var høyest i 2020 (Figur 4). I perioden 2020-2024 var 2020 det året med flest ammekyr, sau og andre storfe i kommunen, noe som kan ha en sammenheng med at utslippet var høyest dette året.

Figur 4. *Oversikt over klimagassutslipp fra jordbruk i Rollag kommune i perioden 2020-2024. Kilde: Miljødirektoratet, u.å.*

Store deler av landbrukets utslipp kommer fra metangass (CH_4) og lystgass (N_2O). Begge disse klimagassene har en høyere oppvarmingseffekt sammenlignet med karbondioksid (CO_2). Allikevel er levetiden i atmosfæren kortere for metangass og lystgass (Tabell 2).

Tabell 2. *Oversikt over klimagassutslipp knyttet til jordbruk, og gassenes CO_2-ekvivalenter og levetid i atmosfæren.*

Klimagass	**Hovedutslippskilde knyttet til jordbruket**	**CO_2-ekvivalent (GWP100[5]):**	**Levetid i atmosfæren (år)**
Metan (CH_4)	Fordøyelsesprosesser husdyr, og delvis gjødselhåndtering.	1:21	12
Lystgass (N_2O)	Spredning av gjødsel.	1:310	120
Karbondioksid (CO_2)	Mobil forbrenning/fossile forbrenningsmotorer.	1:1	50-200

Det største potensialet for utslippsreduksjoner i jordbruket ligger i håndteringen av husdyrgjødsel og i innfasingen av nye lavutslippsmaskiner. Dersom disse tiltakene ses i sammenheng, kan utviklingen av et regionalt marked for biogass gi betydelige utslippsreduksjoner. Ved bruk av biogass i forbrenningsmotorer omdannes metan til karbondioksid, som har en lavere klimaeffekt enn metan. I motsetning til fossilt drivstoff inngår biogass i det biologiske karbonkretsløpet og tilfører derfor ikke nytt fossilt karbon til atmosfæren. Restproduktet fra biogassproduksjonen kan dessuten tilbakeføres til jorda som gjødsel og dermed bidra til bedre ressursutnyttelse og matproduksjon.

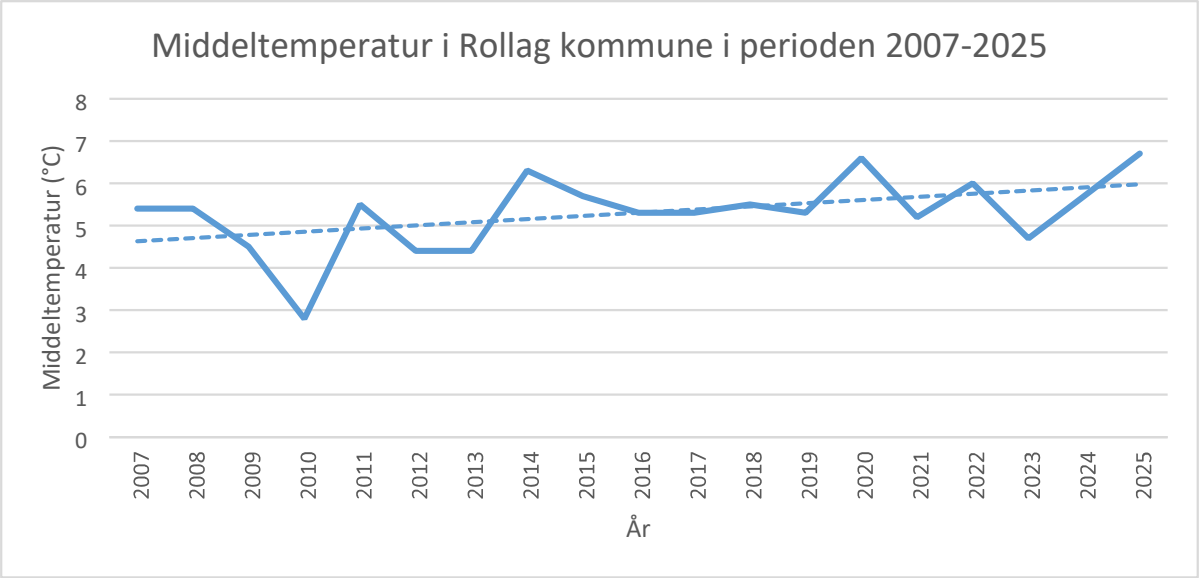
Norges Bondelag har utarbeidet *Landbrukets klimaplan 2021-2030*. Planen bygger på avtalen som Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag inngikk med regjeringen 21. juni 2019. Avtalen har som mål å redusere klimagassutslippene fra jordbruket og øke opptaket av karbon fram mot 2030. Klimaplanen omfatter ni selvpålagte satsingsområder (Tabell 3):

Tabell *3***.** *Satsningsområdene fra Landbrukets klimaplan 2021-2030.*

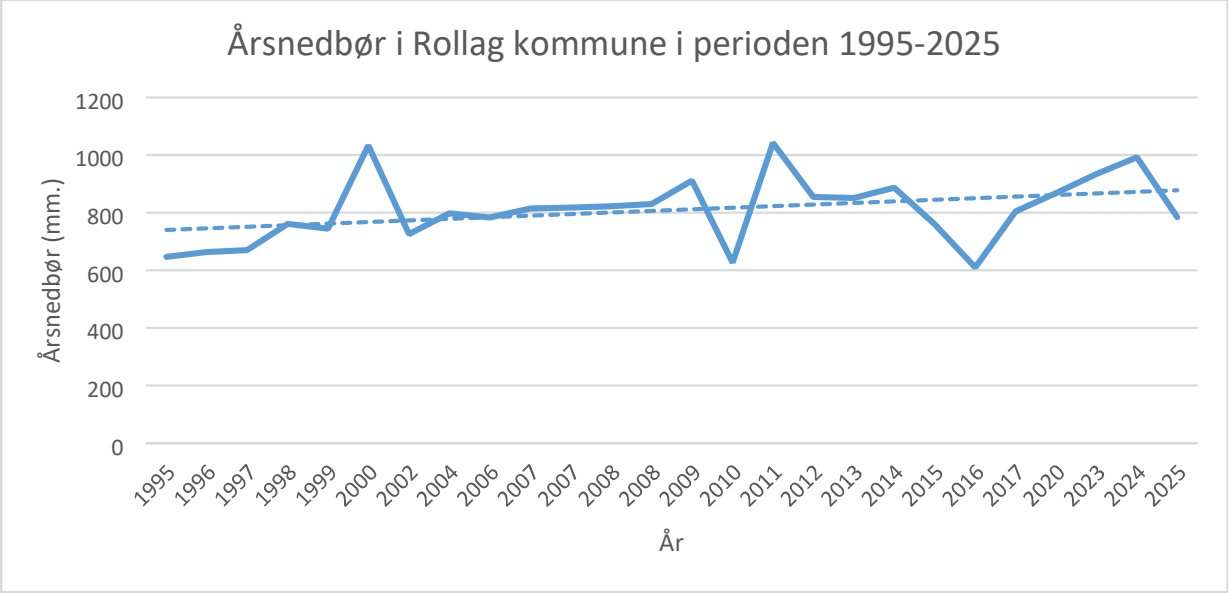
1. Klimakalkulator og klimarådgiving	6. Fossilfri oppvarming
2. Avl og friskere husdyr	7. Bruk av husdyrgjødsel i biogassanlegg
3. Klimavennlig fôring	8. Jorda som karbonlager og arealbruk
4. Fremtidsrettet agronomi	9. Klimarisiko og klima
5. Fossilfri maskinpark	

De siste 20-30 årene har tendensen vært at temperaturen i Rollag har økt. Nedbørsmengdene har også økt, samtidig som den har blitt mer varierende gjennom året (Figur 5 og 6).

[5] GWP100 står for *Global oppvarmingspotensial* over 100 år, og er den vanligste måleenheten for klimagasser. CO_2 brukes som referanse ved beregning av andre klimagassers oppvarmingspotensial.

Figur 5. *Middeltemperatur i Rollag kommune i perioden 2007-2025. Kilde: Norsk Klimaservicesenter, 2026.*

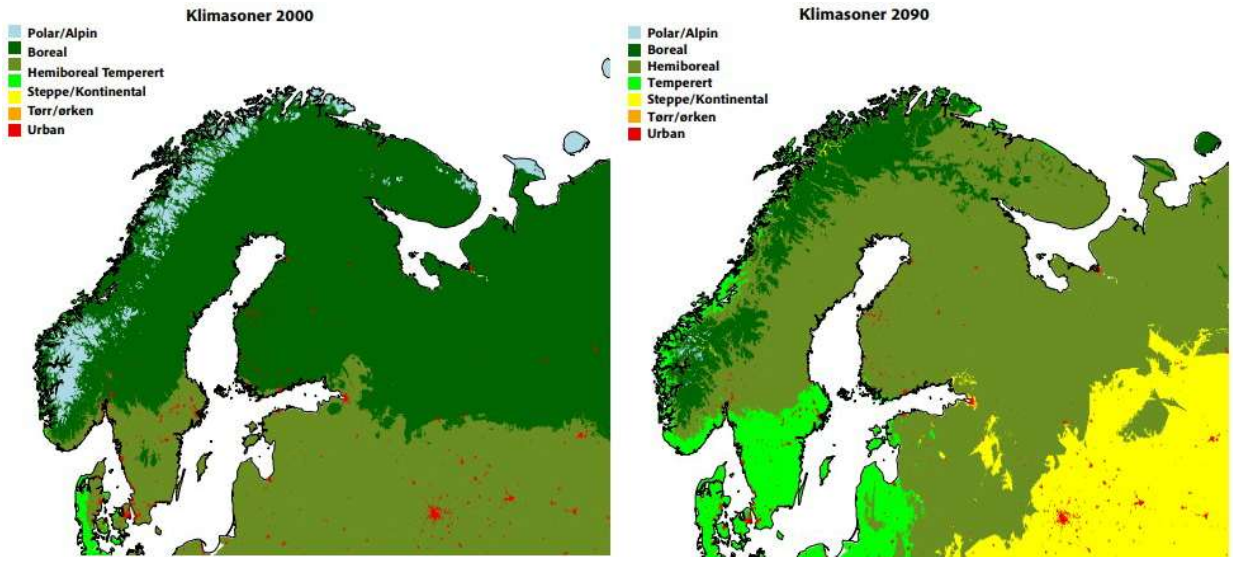

Figur 6. *Årsnedbør i Rollag kommune i perioden 1995-2025. Kilde: Norsk Klimaservicesenter, 2026.*

Norge går mot et varmere klima, noe som kan gi bedre forutsetninger for dyrking av nye arter og vekster. Samtidig forventes klimaendringene å føre til flere og lengre perioder med nedbør og tørke. Tørkeperiodene kan delvis forklares med at den forventede økningen i nedbør er betydelig lavere enn det forventede vanntapet som følge av høyere fordamping. Et varmere klima, kombinert med økt menneskelig påvirkning av miljø, kan legge til rette for at nye arter etablerer seg og sprer seg til områder de tidligere ikke har vært i stand til å leve i.

For skogbruket vil klimaendringene over tid kunne føre til at løvtrær får en større utbredelse enn i dag. Rollag kommune ligger i hovedsak i sørboreal og mellomboreal vegetasjonssone i dal- og skogområdene, mens de høyereliggende områdene tilhører den nordboreale sonen. Sett i et fennoskandisk vegetasjonsperspektiv forventes Rollag å fortsatt ha en hovedsakelig boreal karakter, men klimasonene vil gradvis kunne forskyves oppover i høyden. Mot slutten av århundret kan deler av dagens mellomboreale områder få klimatiske forhold som i dag tilsvarer den sørboreale sonen (Figur 7). Dette vil bety lengre vekstsesong, høyere temperaturer og bedre vekstvilkår for

varmekrevende arter og kulturvekster. Samtidig kan et varmere klima og hyppigere ekstremvær føre til økt risiko for skogskader og skogtap, som igjen kan føre til økt forekomst av vindfall, brekkskader som følge av tung og våt snø, skogbrann, nye insekter, sopp og plantesykdommer.

Figur 7. *Kart over endring av klimasoner i Fennoskandia fra 2000 frem til 2090. Kilde: Vitenskapskomiteen for mat og miljø, 2022.*

Klimaendringene med hyppigere og kraftigere nedbørsperioder, kombinert med mildere vintre, kan føre til økt avrenning og dermed forsterke belastningen på Numedalslågen og sidevassdragene. Dette kan blant annet bidra til større vannføring og økt risiko for erosjon og flomrelaterte skader.

2.1.6 Jordhelse

Jordhelse er samspillet mellom næringsstoffer, fysiske- kjemiske og biologiske prosesser. Samspillet er viktig for at jorda skal fungere som et levende økosystem. For å utnytte potensialet i jordbruksarealene, er god jordhelse vesentlig. I tillegg vil jord som fungerer best mulig være mer rustet for både tørke og ekstreme nedbørsmengder og dermed gi mer stabile avlinger, men også mindre erosjon og utslipp av klimagasser.

God jordhelse kjennetegnes ved at jorda er porøs, slipper gjennom luft og vann, og røtter kan vokse lett.

Høyt biologisk mangfold

God jordhelse kjennetegnes ved høyt biologisk mangfold. Mange mikroorganismer, sopp, meitemark og andre jordboere som bryter ned organisk materiale og gjør næring tilgjengelig. Biologisk aktivitet påvirkes av tilgangen på næring, vann og luft. Organisk materiale av forskjellig art fungerer som næring for mikro- og makroorganismer. Minimal jordarbeiding gjør at mikroorganismene kan nyttiggjøre seg sin spesifikke nisje i jordprofilet.

Tilstrekkelige og balanserte næringsstoffer

Mange mikroorganismer, sopp, meitemark og andre jordboere som bryter ned organisk materiale og gjør næring tilgjengelig. Dette er viktig for å få tilstrekkelig næringsstoff til plantene.

God infiltrasjon av vann og høyt innhold av luft

Jord med mange små klumper eller gryn (aggregater) har større evne til å lagre vann og gi fra seg vann til plantene enn jord med enkeltkornstruktur når det er lite vann tilgjengelig. Denne jorda har også evnen til å lede bort overflødig vann når det kommer kraftige regnskyll. Aggregatene er porøse

med små og store porer/hulrom som utgjør levesteder for jordorganismer med tilgang på både vann, luft og næring.

God jordstruktur – et samspill

Jord med god aggregatstruktur er viktig for god plantevekst og store avlinger. Oppbygging av aggregater krever organisk materiale som kan komme fra husdyrgjødsel, planterester som blir tilført jorda eller døde planterøtter. Et grønt dekke på jordoverflaten i form av grasvekster til fòr eller grønngjødsling bedrer jordhelsen ved å bygge opp jordstrukturen og beskytte jorda mot erosjon og utvasking av næringsstoffer. Fangvekster som overvintrer på kornarealer har samme funksjon. Et godt vekstskifte bidrar til høy biodiversitet i jorda som gir stabil jordstruktur. Jord med god jordhelse tåler tørke bedre fordi den har mye organisk materiale som kan lagre mer vann.

I Rollag består mye av jorda av sand og morenemateriale. Mellom store/ grove korn er det store porer, hvor vann renner fort gjennom og jordene tørker raskt ut. Dette gjør at flere av jordene er ømfintlige i tørkeperioder. Med tilførsel av organisk materiale, enten i form av husdyrgjødsel, kompost eller annet jordforbedrende middel, vil jordhelsen bli bedre og avlingene øke. Det er viktig å opprettholde husdyrproduksjonen i kommunen og legge til rette for tiltak som gir bedre jord.

2.1.7 Jordvern og vern av arealressurser

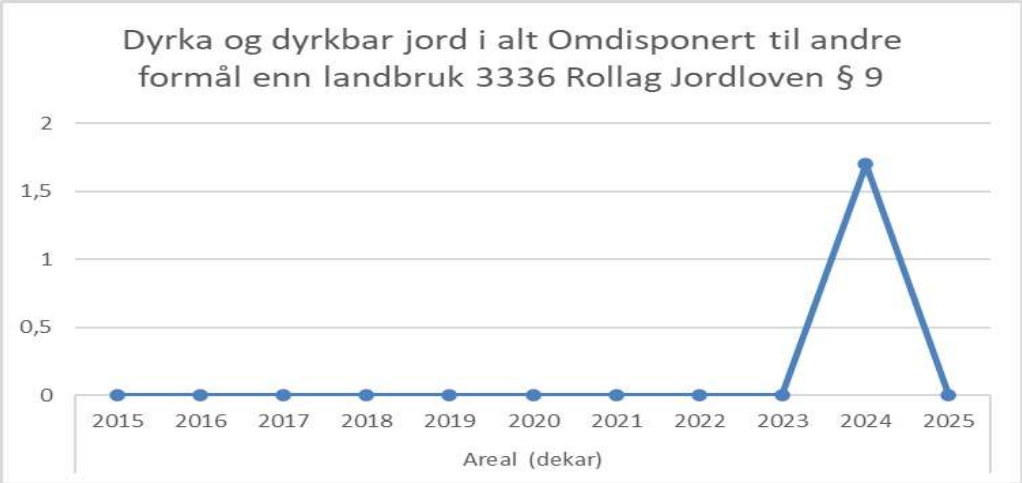
Jordvern er bevaring og forvaltning av dyrka og dyrkbar jord som en langsiktig, ikke-fornybar ressurs, med sikte på å sikre matproduksjon, beredskap og bærekraftig arealbruk. Tradisjonelt handlet jordvern om å sikre muligheten til å dyrke mat på egen jord både nå og for framtidige generasjoner. Nå har stortinget satt tydelige mål for jordvern. Et av tiltakene er blant annet et makstall på årlig omdisponering av dyrka jord.

Jordvern handler om å bevare jordsmonnet med de verdiene det har for natur og samfunn. Nasjonal politikk sier at jordvern innebærer å:

- Begrense omdisponering
- Bevare nasjonal matsikkerhet
- Ivareta klima- og miljøhensyn
- Ivareta kulturlandskap og biologisk mangfold

I Rollag kommune ligger de beste jordbruksarealene i dalbunn. Spesielt i Rollag ligger gode, store jorder tett på sentrum, dette kan i noen tilfeller medføre konflikt med annen utbygging. Det er viktig at kommunen lager gode bestemmelser i arealplanen, slik at jordvernet styrkes og opprettholdes. Et eksempel på styrking, vil være at det ikke tillates utbygging på dyrka mark, men at en i noen tilfeller kan tillate utbygging på dyrkbar mark. Det er viktig at matjorda tas vare på ved en eventuell omdisponering.

Kommunen har de 10 siste år omdisponert lite dyrka og dyrkbar jord per år til andre formål enn LNF (landbruks-, natur- og friluftsområder). Tabellen under viser omdisponert dyrka/ dyrkbar jord.

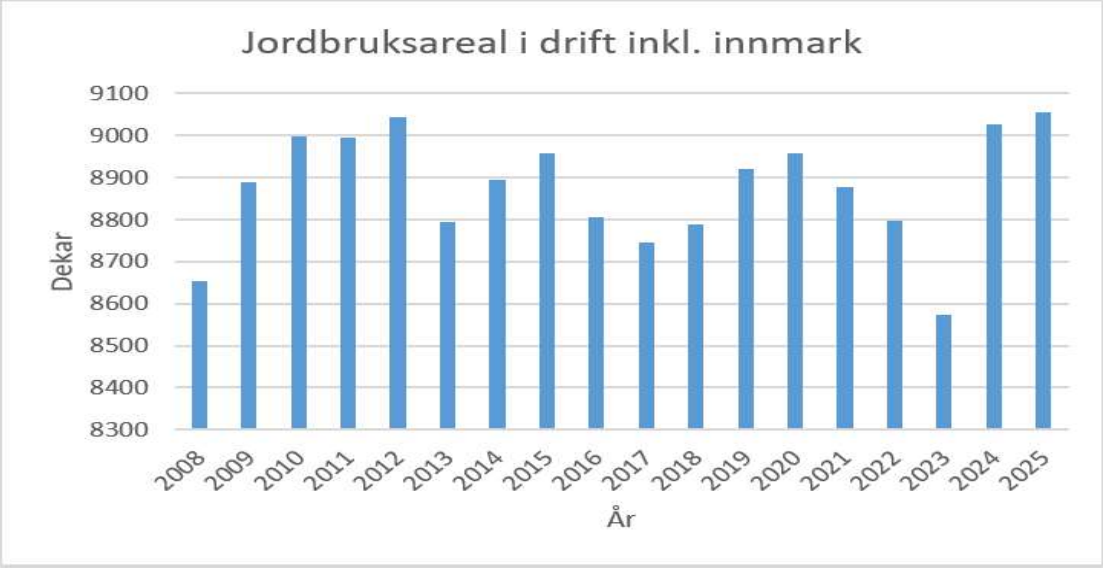
Figur *8*. *Viser omdisponering de siste 10 år i Rollag kommune.*

I tillegg til å ta vare på dyrka og dyrkbar mark, er det viktig å ta hensyn til å skogressursene. Dette må styrkes i kommende rullering av kommuneplans arealdel.

Bruk av arealregnskap vil være nyttig for å synliggjøre hvilke arealer vi har og foreslåtte og planlagte omdisponeringer av disse. Kommunen bør ta i bruk arealregnskap for å være sikker på at viktige arealer ikke nedbygges uten erstatningsareal.

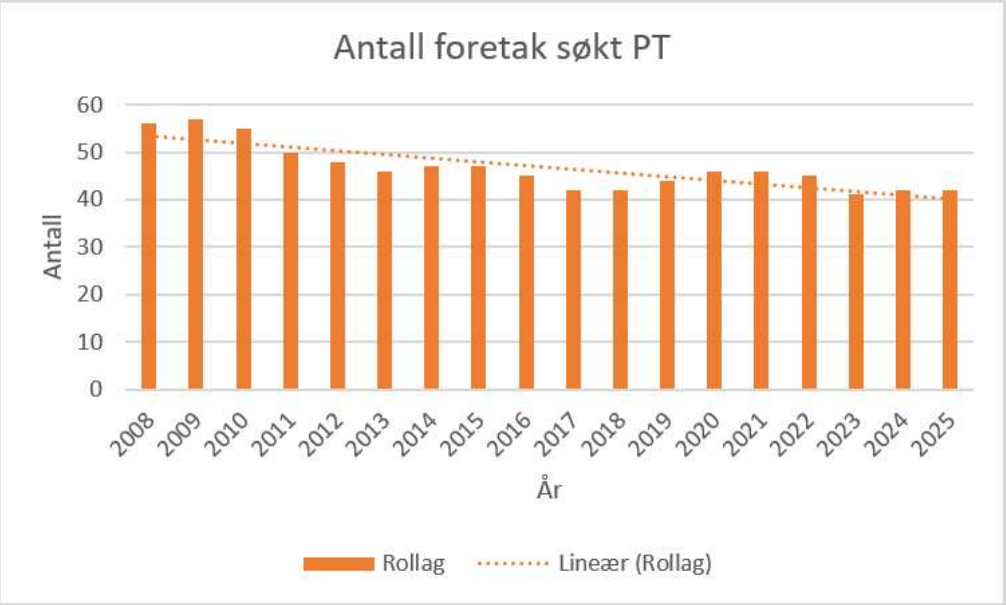
2.2 Eiendomsstruktur

Diagrammet viser jordbruksareal i drift i Rollag kommune over en lengere periode. I snitt ligger produksjonsarealet på rundt 8800 daa. Noe variasjon skyldes måten arealene er telt på i statistikken og noe variasjon skyldes drift av ulike skifter på gårdsbrukene.

Figur *9*. *Viser jordbruksareal i drift i Rollag kommune. Inkludert innmark. Kilde: Produksjonstilskudd.*

Diagrammet under viser antall foretak som har søkt produksjonstilskudd i samme periode som tabellen over. Den viser en nedadgående trend i antallet foretak. I perioden 2008 til 2025 har 25% foretak lagt ned. Sammenligner en tabell for antall foretak, med tabellen for areal, er mengde dyrka areal stigende. Dette skyldes blant annet at en del gammel kulturmark tas i bruk igjen som innmarksbeiter.

Figur *10*. *Viser antall foretak som har søkt produksjonstilskudd (PT), med trendlinje.*

2.3 Jordbruk

2.3.1 Produksjoner

2.3.1.2 Grovfôr, korn, frukt, bær og potet

Tabellen viser produksjon i de ulike vekstgruppene

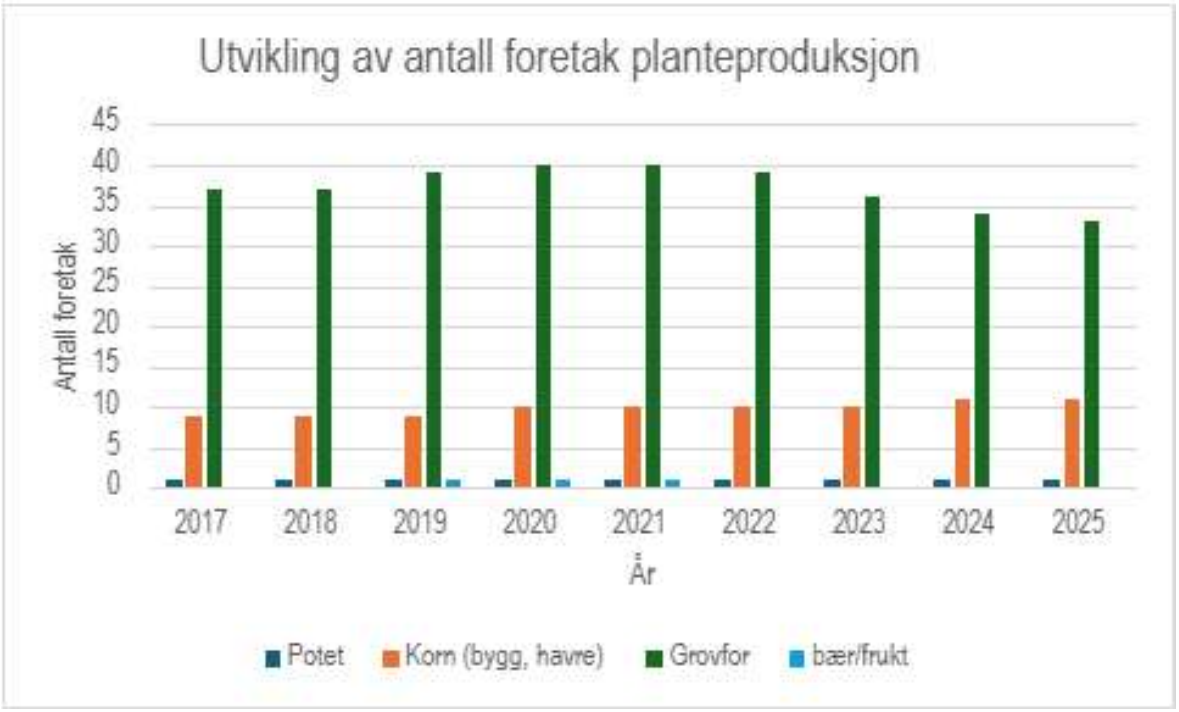
Tabell *4. Viser fordeling av vekster i Rollag kommune. Kilde: Landbruksdirektoratet – produksjonstilskudd, 2025.*

Produksjon av vekster i 2025 (kun foretak i Rollag kommune)			
Vekstgruppe	***Antall bruk***	***Areal i daa***	***Andel av dyrket jord i drift***
Grovfôr	20	7255	80,1 %
Korn *	20	1713	20,6 %
Potet	1	86	1,03%
Grønnsaker	0	0	0,0 %
Frukt	0	0	0,0 %
Bær	0	0	0,0 %
Dyrket jord i drift		9054	

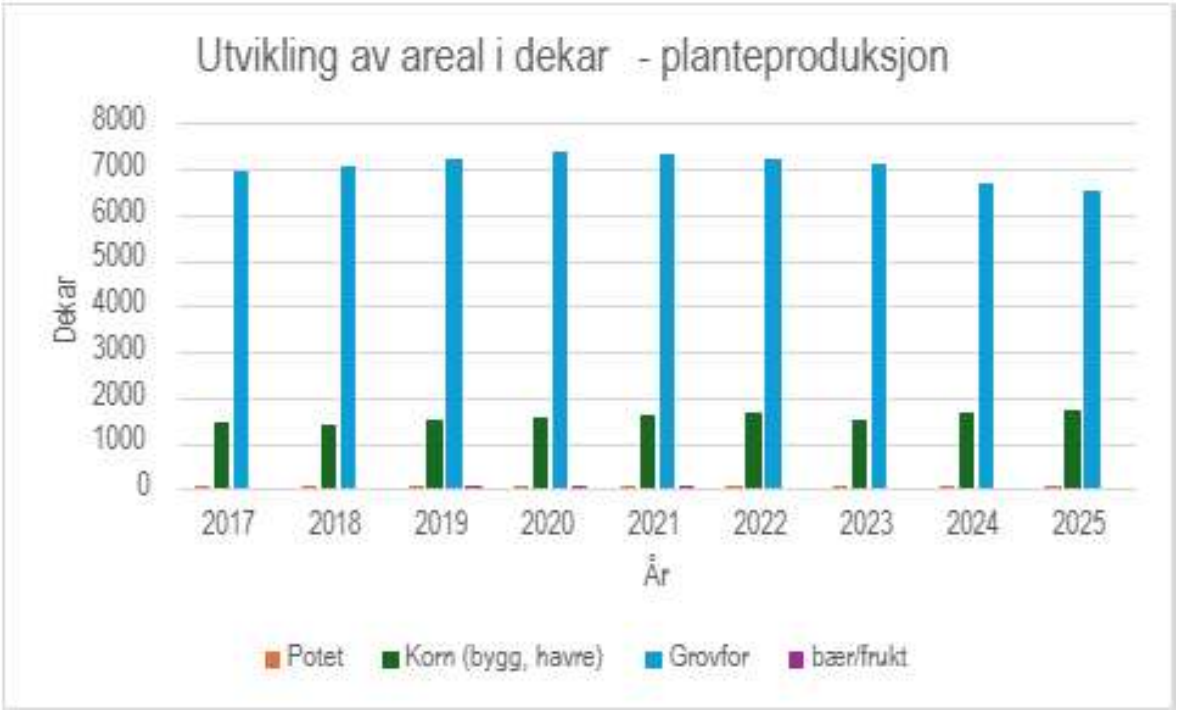
* Noe kornproduksjon drives av foretak utenfor kommunen. Det kommer ikke med her.

Utviklingen i antall foretak i planteproduksjonen følger den overordnede trenden for jordbruksproduksjon i kommunen.

Merk at foretak som har produksjoner i flere vekstgrupper, blir telt flere ganger i disse oversiktene.

Figur *11*. *Viser utvikling i antall foretak med planteproduksjon. Kilde: Landbruksdirektoratet - Søknad produksjonstilskudd.*

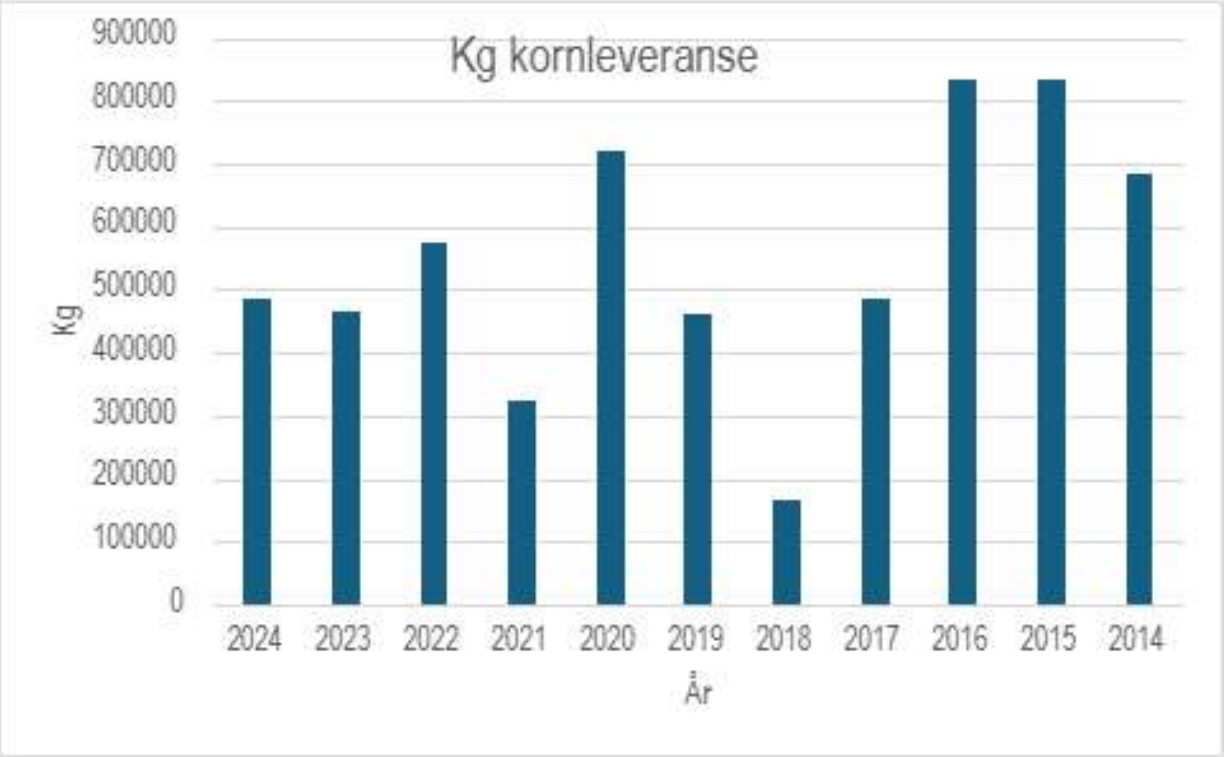
Figur *12*. *Viser utvikling i antall dekar brukt til planteproduksjon. Kilde: Landbruksdirektoratet - Søknad produksjonstilskudd.*

Det er grovfor som dominerer arealbruken i Rollag. Mye skyldes ulent terreng, og kortere vekstsesong. De jordene som er store og godt arronderte benyttes i all hovedsak til kornproduksjon. Avlingene ligger på 300- 400 kg/ daa og det er relativt jevnt fordelt mellom bygg og havre. Noen foretak har forsøkt å dyrke raps, det er usikkert om dette er godt egna for forholdene i Rollag.

Produksjonen av både korn og grovfor er relativt stabil (Figur 13), noen foretak kommer til og andre slutter. Under Korona pandemien var det en økning i antall foretak som drev med grovfor, mens

dette har gått ned igjen til nivået før pandemien. Bær og frukt, da spesielt litt mer hardføre sorter kunne det med fordel vært satset noe mer på, per i dag er det kun hobbyproduksjon i private hager.

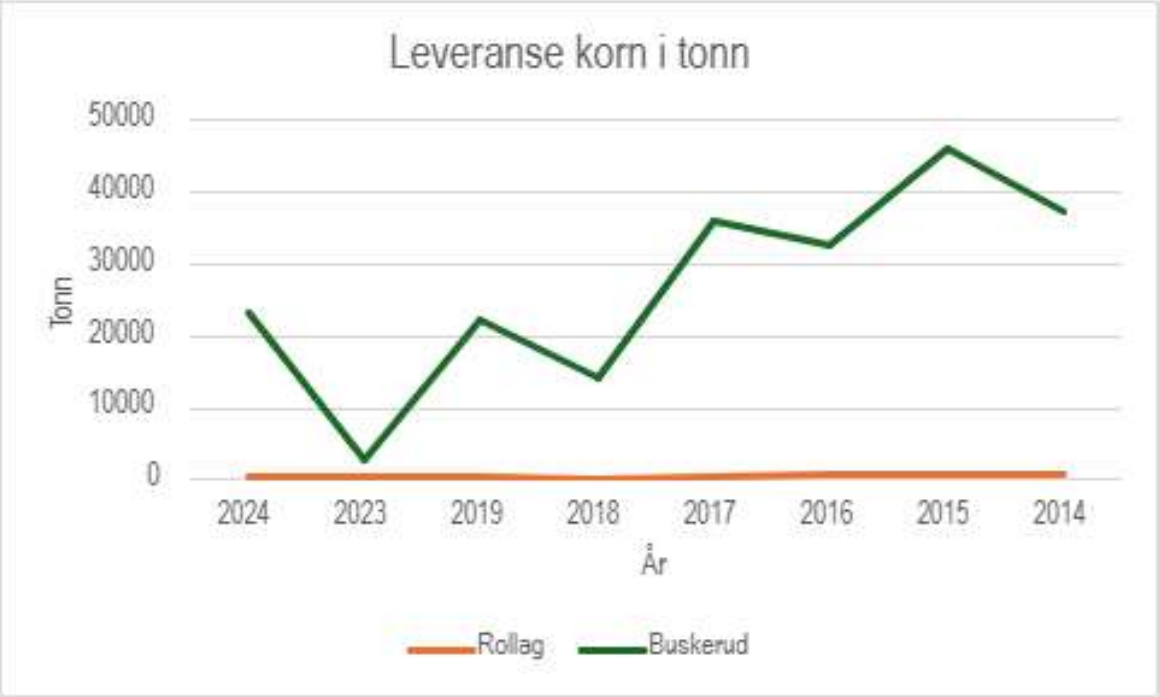
Kornet produsert i Rollag går først og fremst til fôr. Potetproduksjonen er hovedsakelig settepotet, men noe går til mat.

Figur *13*. *Viser kornleveranse i Rollag. Kilde: Landbruksdirektoratet (leveransedata og produksjonstilskudd.*

Kornavlingene varierer fra år til år, men i snitt ligger produksjonen i Rollag på rundt 500 tonn totalt. Tallene for 2025 var ikke fult klare, når landbruksplanen ble skrevet. De er derfor ikke med i figuren over. I 2018 var et svært tørt år, noe leveransen tydelig viser.

I figuren nedenfor (Figur 14) er Rollags kornleveranse sammenlignet med Buskerud. Sammenligningsgrunnlaget er trolig noe urettferdig, da Rollag har svært lite kornareal og mer sandholdig jord, sammenlignet med andre kommuner lenger sør i Buskerud. Årene hvor Buskerud var en del av Viken er tatt ut (2020-2022).

Figur *14*. *Leveranse korn Rollag sammenlignet med Buskerud. Kilde: Landbruksdirektoratet (råvarestatistikk.*

2.3.1.3 Husdyr

Rollag har en tradisjonell husdyrproduksjon der de fleste foretakene driver med storfe og sau. Rollag er godt egnet som produksjonsareal for storfe og sau. Det er store utmarksressurser, samt en del brattlendte jorder og innmarksbeiter. Dette nytter beitedyrene godt og er en god ressurs gårdsbrukene.

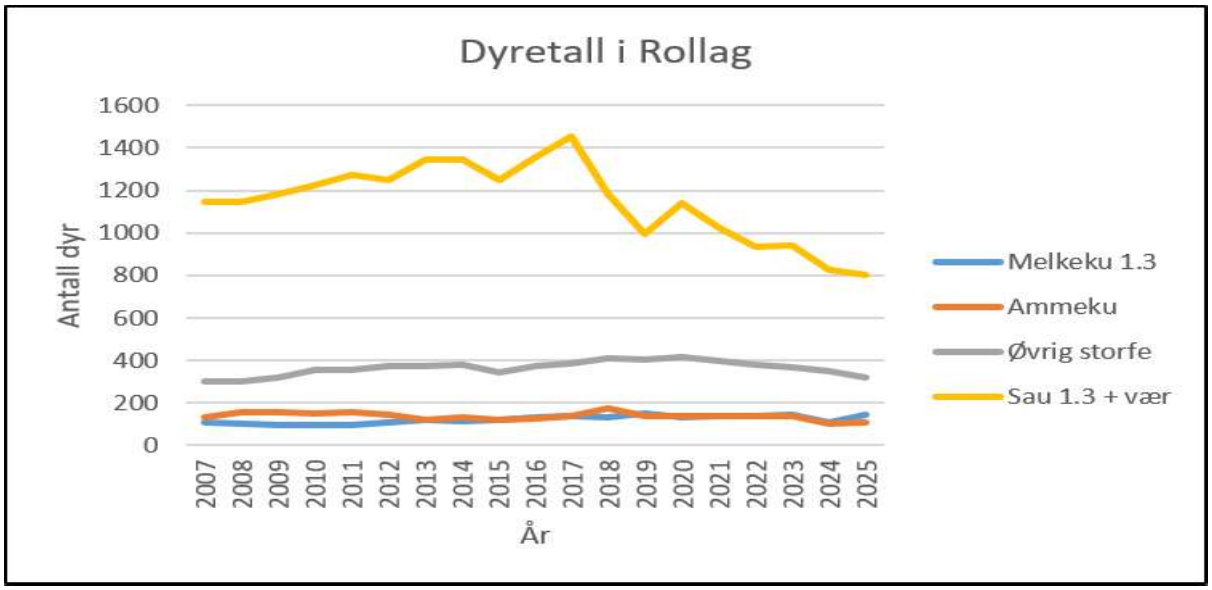
Husdyrproduksjon i 2025

Tabell *5*. *Viser fordelingen på antall foretak og dyr per dyreslag for 01.03.2025, kilde: Foretak som har søkt produksjonstilskudd, antall geiter i kommunen er noe større enn det som er omsøkt i PT. Noen av foretakene driver kombinasjon mjølk, ammeku og sau, ammeku.*

	Antall foretak	Antall dyr
Mjølkekyr	4	143
Øvrig storfe	12	317
Ammekyr	8	108
Vinterfôra sau	13	800
Geiter ca. tall	2	15
Honningbier	1	70 bifolk

Antall foretak med husdyr viser en nedgang på 10 % i perioden fra 2008 (29) til 2023 (26). Dyretallet går også nedover. Største knekken var i 2017 og 2020, med ytterligere nedgang i 2023 før det flater ut. Årene 2018 og 2023 var to viktige og avgjørende år for landbruket i Norge. Året 2018 var en svært tørr sommer, mange ble tvunget til å redusere besetningene sine. I 2023 kom en alvorlig økonomisk belastning for mange gårdbrukere da prisene på råvarer, som gjødsel og drivstoff ble betydelig dyrere. Selv om disse belastningene var betydelige i landet, ser det ikke ut til å ha påvirket antallet foretak eller størrelse på

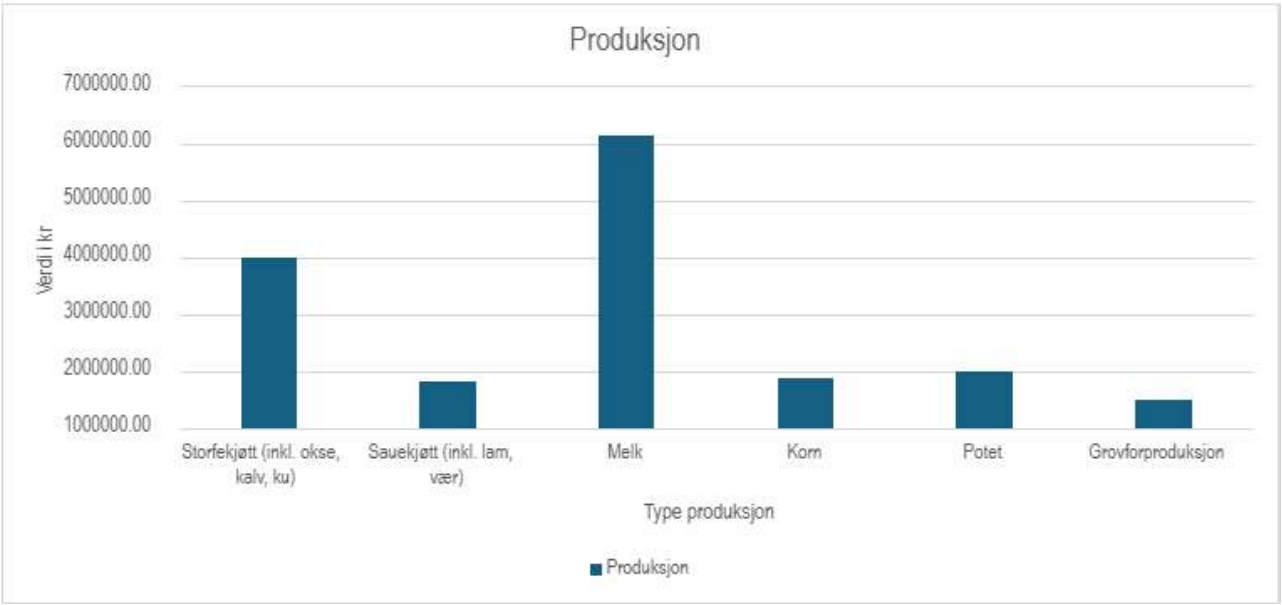
foretakene betydelig i Rollag. Derimot antas det at personlige forhold, og en aldrende bondestand, med manglende rekruttering til bondeyrket i kommunen kan være en av hovedårsakene til nedgangene.

Figur *15. Viser antallet husdyr i Rollag kommune. Kilde: Landbruksdirektoratet - Søknad produksjonstilskudd.*

2.3.1.4 Verdiskaping i jordbruksproduksjonen

Førstehåndsverdien for jordbruksprodukter produsert i kommunen i 2024 er beregnet til omtrent 18 millioner kroner. Da er ikke produksjonstilskudd for husdyrproduksjon, areal- og kulturlandskapstilskudd, distriktstilskudd, driftstilskudd eller kvalitetstilskudd tatt med. For å finne førstehåndsverdien er det tatt utgangspunkt i gjennomsnittspriser. Melkeproduksjonen gir det største bidraget til resultatet med 6 millioner, storfekjøttproduksjon bidrar med ca. 4 millioner, korn og potet bidrar med ca. 4 millioner og sau/ lam har en beregnet førstehåndsverdi på ca. 2 millioner. Reint grovforsalg bidrar med 1,5 millioner.

Figur *16***.** *Viser verdien av de ulike produksjonene i Rollag kommune. Kilde: Landbruksdirektoratet - Søknad produksjonstilskudd.*

Matproduksjonen i kommunen i 2024 utfra tilgjengelige produksjonstall:

Tabell 6**.** *Viser leveranser for 2024 i Rollag kommune. Det er mindre salg av egg fra private.*

Produksjon	Mengde	Kilder og beregning
Potet	249 000 kg	Potet: Antall daa omsøkt av produsenter med driftssenter i kommunen ganger 3000 kg som er opplyst i foretakets gjødselplan
Korn	485 717 kg	Landbruksdirektoratets råvarestatistikk for havre og bygg
Honning	1 400 kg	Antall bifolk i søknad om produksjonstilskudd ganger gjennomsnittsavling ifølge Honningcentralen = 25 kg
Sau	23 997 kg	Leveranse av sau/ vær/ lam fra Landbruksdirektoratets råvarestatistikk Lam utgjør 18 000kg. Ull kommer i tillegg.
Storfe	53 771kg	Landbruksdirektoratets råvarestatistikk
Melk	981 023 liter	Landbruksdirektoratets råvarestatistikk

Nordmenn spiser i gjennomsnitt 54 kg kjøtt/ år.

I 2024 ble det produsert 78 000 kg sau- og storfekjøtt i Rollag kommune.

Det er nok kjøtt til 1 444 mennesker for ett år.

Antall innbyggere i Rollag i 2024 var 1414 personer.

2.3.1.5 Økologisk produksjon

Regjeringens mål er å stimulere til økologisk produksjon som er etterspurt i markedet. Dette følger av nasjonal strategi økologisk jordbruk 2018-2030. Handlingsplanen for økologisk produksjon, omsetning og forbruk i Oslo og Viken 2022 – 2026 beskriver og spisser satsingen på økologisk produksjon, omsetning og salg av regionale, økologiske produkter fra landbruket i Oslo og Viken (Gjelder også for Buskerud). Planen beskriver at «*situasjonen med en relativt lav produksjon av norske, økologiske varer i dag vil kunne bidra til en økt etterspørsel etter importerte økologiske produkter. Dersom vi skal unngå å svekke matsikkerheten, bør etterspørselen dekkes av økt norsk,*

økologisk produksjon.» Planen skal derfor bidra til å løfte frem miljøbidraget fra økologisk produksjon i rulleringen av Regionalt Miljøprogram (RMP).

Et av målene i planen når det gjelder produksjon er at 10 % av arealet drives økologisk innen 2027.

I Rollag var andelen økologisk areal av samlet dyrket areal i 2024 på 0%, men i 2025 startet det opp et foretak med økologisk produksjon. I 2025 utgjorde dette 0,73%. Kommunen var og er dermed langt under målsettingen for Oslo og Viken. Det er derfor viktig å ha oppmerksomhet på dette slik at andelen opprettholdes, eventuelt økes, for å bidra til det overordnede regionale målet.

Foretaket i kommunen som pr 2026 driver økologisk produksjon har også ammeku, disse utgjorde omtrent 13% av det totale ammeku antallet i kommunen.

2.3.2 Sysselsetting

I distriktskommuner som Rollag ligger andelen sysselsatte i primærnæringene (jordbruk, skogbruk og fiske) typisk betydelig høyere enn landsgjennomsnittet. Mens landsgjennomsnittet ligger rundt 2–3 %, er andelen i Rollag anslått til å ligge mellom 5 % og 8 % av den totale arbeidsstyrken.

Det er anslagsvis 50–70 personer som har sin hovedinntekt eller en vesentlig del av sysselsettingen knyttet direkte til landbruket i kommunen. Mange bønder er deltidsbønder og har en fulltidsjobb ved siden av landbruksnæringen. I tillegg er det svært mange arbeidsplasser som er direkte eller indirekte knyttet til landbruket i kommunen. Alt fra varetransport, butikk, salg, mekaniker, kontrollfunksjoner, offentligansatte mm.

2.3.3 Viktige kjennetegn ved landbruket i Rollag

Landbruket i Rollag preges av en kombinasjon av tradisjonell drift og moderne spesialisering:

1. Skogbrukets betydning: Som en del av Numedal er skogbruket en svært viktig bidragsyter til sysselsettingen. Mange kombinerer gårdsdrift med aktivt skogbruk.
2. Husdyrhold: Melkeproduksjon og sauehold er de dominerende driftsformene. Det er flere aktive bruk som opprettholder kulturlandskapet og bidrar til lokal verdiskaping.

2.3.4 Trend og utvikling

Som i resten av landet ser vi en trend mot færre, men større driftsenheter. Likevel står landbruket sterkt i Rollags identitet og kommunale planlegging, spesielt med tanke på å opprettholde bosetting i hele kommunen.

Gjennomsnittsalderen for en gårdbruker i Rollag ligger i dag på rundt **53–56 år**.

- En betydelig andel av de som driver aktivt i dag, tilhører generasjonen som nærmer seg pensjonsalder (55+).
- Dette betyr at Rollag står overfor et stort behov for eierskifter i løpet av de neste 5 til 10 årene.

I 2014 er omtrent 46 sysselsatte i landbruket i Rollag (jordbruk, skogbruk og fiske).

Sysselsatte er i denne modellen definert slik*: personer som utførte inntektsgivende arbeid av minst én times varighet i referanseuken, samt personer som har et slikt arbeid, men som var midlertidig*

fraværende pga. sykdom, ferie, lønnet permisjon e.l. Personer som er inne til førstegangs militær- eller siviltjeneste regnes som sysselsatte. For sysselsatte med flere arbeidsforhold i referanseuken, fastsettes ett som det viktigste. Opplysninger om personenes jobb- og bedriftsrelaterte kjennemerker gjelder det viktigste arbeidsforholdet. Sysselsatte omfatter lønnstakere og selvstendig næringsdrivende.

Totalt antall sysselsatte har holdt seg nokså uendret i lengere periode. Det samme gjelder aldersfordelingen. Det er en god gjeng med yngre bønder i alderen 20-50 år, men det er en overvekt av arbeidstakere over 50 år.

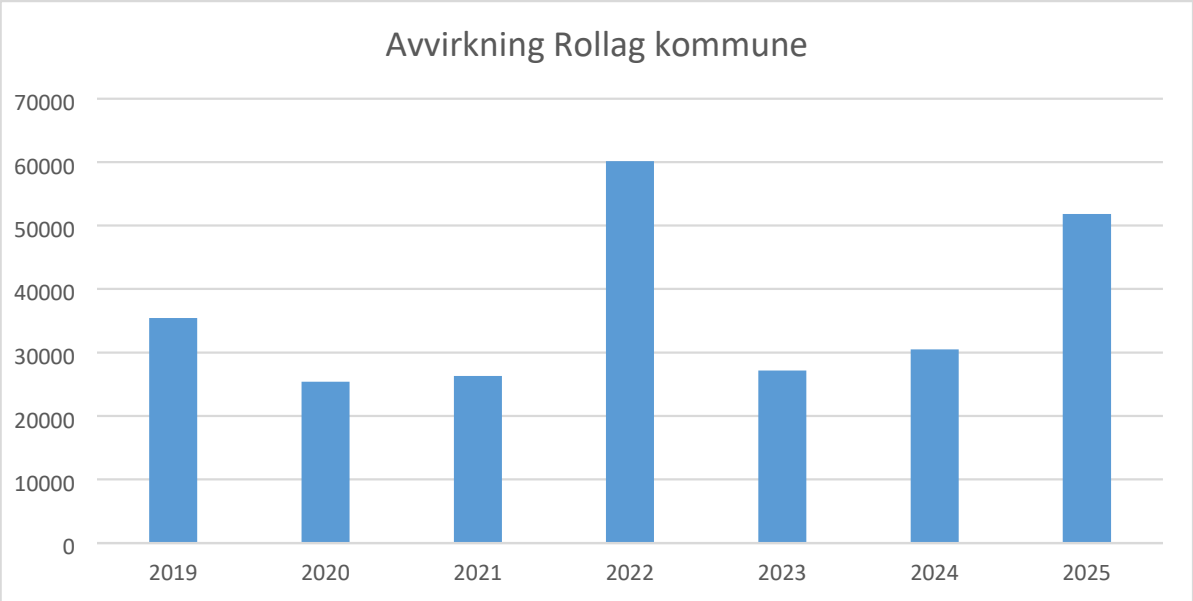
Det er derfor behov for tiltak for å sikre rekruttering til yrket som grunnlag for videre drift i et langsiktig perspektiv. Et aktuelt tiltak i den sammenhengen er å legge til rette for lærlinger i landbruksfag.

Markedsføring av landbruket gjennom f.eks. urbant landbruk, kan også ha en effekt. Dette vurderes likevel å ha en begrenset betydning for næringsutviklingen og behandles ikke videre som eget tiltak i denne planen.

2.4 Skog og utmark

2.4.1 Skogproduksjon

Salg av tømmer er den viktigste inntektskilden for skogbruket. Tømmerprisene fastsettes lokalt og varierer fra område til område. Prisene varierer også mellom ulike treslag og ulike tømmersortiment. Det er skogeier som tar beslutningen om hogst. Avvirkningen av tømmer for salg har i Rollag ligget på omkring 30 000 m^3 hvert år (Figur 17).

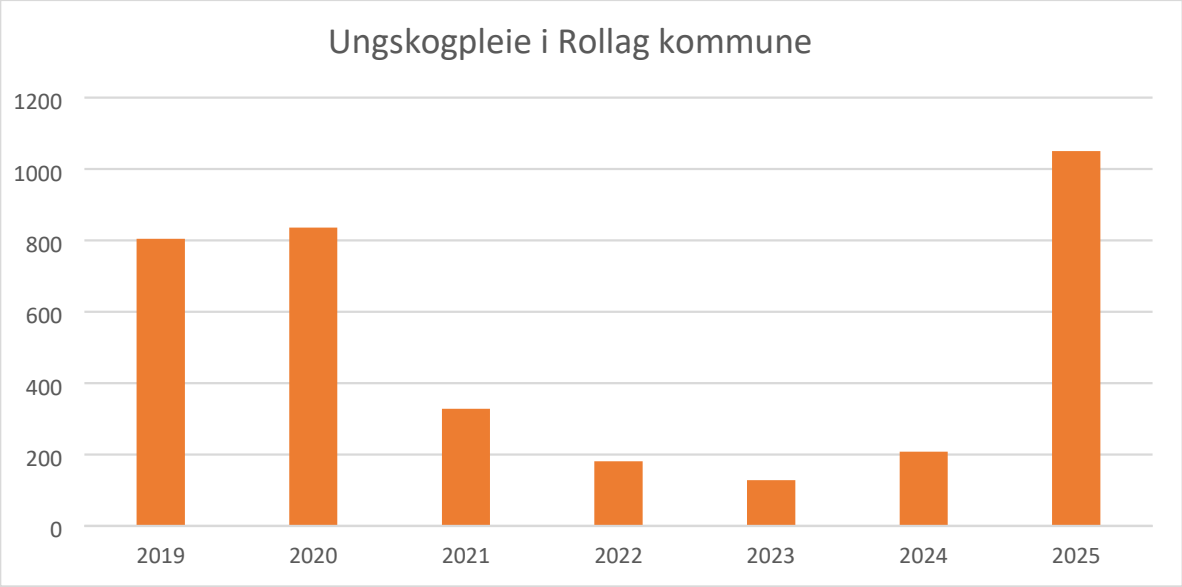

Figur *17*. *Kilde: Skogfondsregnskap og statistikkoppgave fra Statsforvalteren i Oslo og Viken/Fylkesmannen i Buskerud.*

Skogkultur ved ungskogpleie er et av de mest lønnsomme tiltakene en skogeier kan gjøre. Ved aktiv ungskogpleie blir det mulig å aktivt ta vare på og utvikle de mulighetene som ligger i den aktuelle bestanden, slik at fremtidige inntekter kan bli så store som mulig, så tidlig som mulig. Ved ungskogpleie har man fokus på å forbedre vekstforholdene for de trærne som ut fra treslag og kvalitet vil gi størst mulig verdi for skogeier ved senere hogst. Uten nødvendig ungskogpleie vil

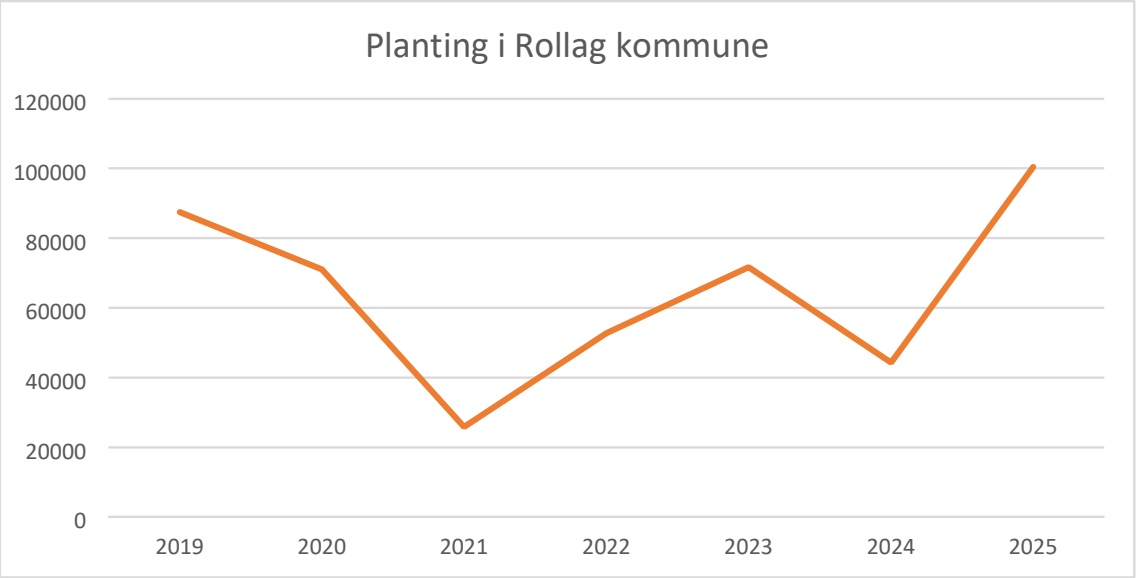
skogproduksjonen hemmes, og kvaliteten vil forringes. Beregninger viser at manglende ungskogpleie kan føre til et tap på 20-40 % av en fremtidig netto tømmerinntekt, hvilket kan bety opptil 2000 – 4000 kroner per dekar i granskog og 1000 – 3000 kroner i furuskog. Nettokostnaden ved å utføre ungskogpleie ligger på ca. 500 nkr per dekar. Hvis skogeier i tillegg benytter skogfond til å utføre ungskogpleie, blir ungskogpleie et svært lønnsomt tiltak.

Aktiviteten innenfor ungskogpleie i Rollag har vært ujevn og til dels nedadgående, og det er derfor et etterslep av arealer som skulle vært ryddet (Figur 18). Konsekvensen er at vi i stadig mindre grad utnytter skogens samlede produksjonsevne. Dette vil få en betydning for skogens framtidige dimensjons- og kvalitetsutvikling. I Rollag viser trenden en økende nyplantingsaktivitet, men med en nedadgående ungskogpleietrend kan det bety at i fremtiden vil Rollag bestå av skog med dårligere vekstvilkår enn dagens skogbestand. Dette vil på sikt øke omløpstiden og skadeandelen og redusere fremtidig inntekter og trevirke fra skogen.

Figur *18. Kilde: Skogfondsregnskap og statistikkoppgave fra Statsforvalteren i Oslo og Viken/Fylkesmannen i Buskerud.*

Planting av skog er en av de viktigste oppgavene innen skogbruket og danner grunnlaget for videre skogsdrift. Ved å plante ny skog etter hogst vil skogens produksjonsevne (bonitet) tas raskt i bruk. En skogeier har plikt til å sørge for en god foryngelse på et hogstareal, og tiltak må iverksettes innen tre år etter hogst. Dette er nedfelt i skogloven og forskrift om bærekraftig skogbruk.

Figur *19. Kilde: Skogfondsregnskap og statistikkoppgave fra Statsforvalteren i Oslo og Viken/Fylkesmannen i Buskerud.*

2.4.2 Skogfond

Skogfond er en lovpålagt fondsavsetning, som skal sikre at skogeier har midler til å finansiere investeringer i egen skog. Alle skogeiere skal ha sin egen skogfondkonto. Pengene på skogfondkontoen følger skogeiendommen og tilhører skogeier.

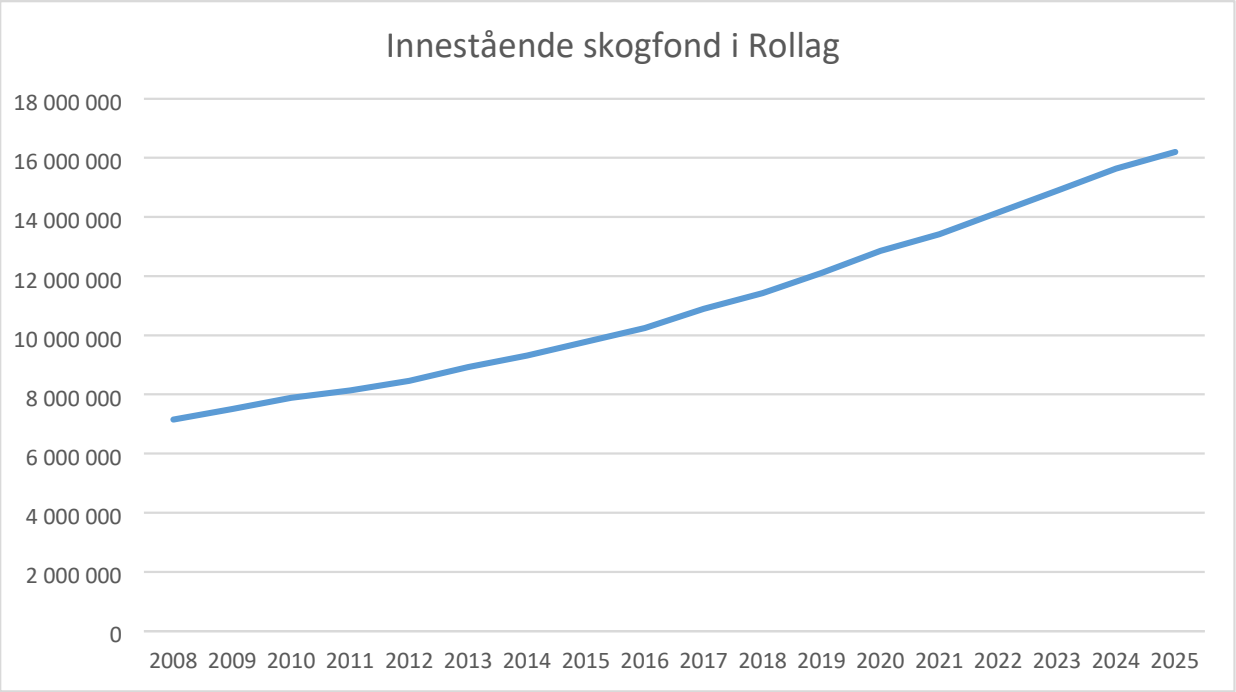
Skogeier må skatte av inntekter fra tømmersalg, men den delen som settes på skogfondkontoen blir ikke inntektsført eller beskattet før pengene tas ut av fondet for å dekke investeringer i skogen. Når skogeier tar pengene ut av fondet, så inntektsføres og skattlegges kun 15 % av beløpet.

Denne skattefordelen kan ses på som et indirekte tilskudd i form av redusert skatt. Den reduserte skatten tilsvarer ofte et ordinært tilskudd fra staten på 40-50 % av kostnaden, eller enda mer for de med høy skatteprosent.

Midlene i fondet kan bare brukes til tiltak knyttet til skogeiendommen. Tiltak/investeringer kan være:

- skogkulturtiltak, som planting og ungskogpleie
- nybygging og ombygging av skogsveger, samt ombygging av velteplasser
- vedlikehold av skogsbilveger og velteplasser
- miljøtiltak, som pleie av kantsoner i skog
- skogbruksplanlegging
- bioenergianlegg og -utstyr for varmeleveranse
- forsikring av skog
- kursavgift og kursmateriell for kurs knyttet til skogens drift
- oppmerking av eiendomsgrenser i forbindelse med jordskifte
- dekke merverdiavgift knyttet til de aktuelle tiltakene

I Rollag har vi 667 skogfondskontoer. Samlet saldo for disse var 25 945 473 kr pr. 31.12.2022. Figuren under viser utviklingen av skogfondsbeholdningen i Rollag i perioden 2008-2025.

Figur *20*. *Kilde: Skogfondsregnskap og statistikkoppgave fra Statsforvalteren i Oslo og Viken/Fylkesmannen i Buskerud.*

Det har vært en sterkt økende beholdning på innestående skogfond i kommunen. Vi må jobbe med å øke bevisstheten på skogfond og viktigheten av skogfondsordningen slik at skogfondet kommer Rollags skoger til gode.

2.4.3 Skogsbilveier

For å skape en lønnsom skognæring og skogsindustri i Rollag, er det avgjørende at det er kostnadseffektive transportløsninger. Dette gjelder transporten fra stubbe til industri og videre i verdikjeden helt frem til forbruker.

Skogsbilveier er bil- og traktorveier som skal tjene skogsbruksdrift, og har som formål å transportere tømmer og sikre adkomst til skogen i forbindelse med forvaltning av eiendommen. I Rollag er det et godt utbygd veinett med omtrent 190 km med skogsbilveier og ca. 180 km med traktorveier.

Flertallet av skogsbilveiene på Østlandet ble anlagt fra 1950-tallet til ut på 1990-tallet. Kravene til en skogsbilvei har blitt endret, og mange av veiene ble bygd etter en standard som ikke holder mål i dag. Det er derfor i dag et behov for større oppgraderinger for å opprettholde en god standard for å skape rasjonelle transportløsninger for skognæringen.

Et villere og våtere klima krever at de som forvalter skogressurser tilpasser seg dette og handler på en klimatilpasset måte. Samfunnssikkerheten må opprettholdes eller bedres der aktivt skogbruk kan påvirke konsekvensene av naturfare.

Klimaendringene vil sannsynligvis endre naturfare både av positiv og negativ karakter. Mer intensiv nedbør øker faren for flom og skred, og dette vil forekomme på steder der vi tidligere ikke har observert slike hendelser. Samtidig vil økende temperatur trolig medføre en høyere tregrense som igjen kan være med på å redusere naturfare.

Skogbruket har i denne sammenhengen et samfunnsansvar, samtidig som det er ønskelig å utnytte skogressursen i størst mulig grad. Gode strategier for foryngelse, skogbehandling, hogst/driftsteknikk og veibygging, kan redusere risiko og bidra til økt sikkerhet for bebyggelse og infrastruktur, samtidig som virkeproduksjonen holdes på et tilfredsstillende nivå. Det er derfor viktig at skogsbilveier blir

dimensjonert for et våtere og villere klima. En god og robust skogsbilvei vil av beredskapshensyn være viktig ved stormskader, skogbrann eller andre hendelser.

2.4.4 Biovirke

Biovirke er et ressursområde som er lite utnyttet i dag. Høye energipriser gjør nå at etterspørselen etter brenselsflis til flisfyrte fjernvarmeanlegg i Norge og på kontinentet er økende. Det kan være et potensiale for å vurdere dette som en energiressurs lokalt også. Samtidig er det et stort behov for rydding av veikanter og jordekanter. Dette vil ha positiv innvirkning på andre mål i denne planen og samlet gi et godt bidrag til den totale ressursutnyttelsen.

2.4.5 Beitebruk

Utmarksbeite er og har vært en viktig bærebjelke for husdyrholdet i Rollag kommune. Kommunen er en del av fjell landbruket, og husdyrhold blir fort den mest effektive driftsformen hvor man kan utnytte naturens ressurser på best mulig måte. Dette blir synlig når man ser at over 80% av jordbruksarealene blir disponert til grovfôr eller innmarksbeite (NIBIO`s arealbarometer, 2022). Utmarksressursene utgjør en viktig del av husdyrprodusentenes drift. De fulldyrka arealene er små og ofte krevende og dyrke. Sesongen er kort og for å kunne opparbeide nok vinterfôr, er gårdbrukerne avhengig av å kunne sende husdyra til fjells.

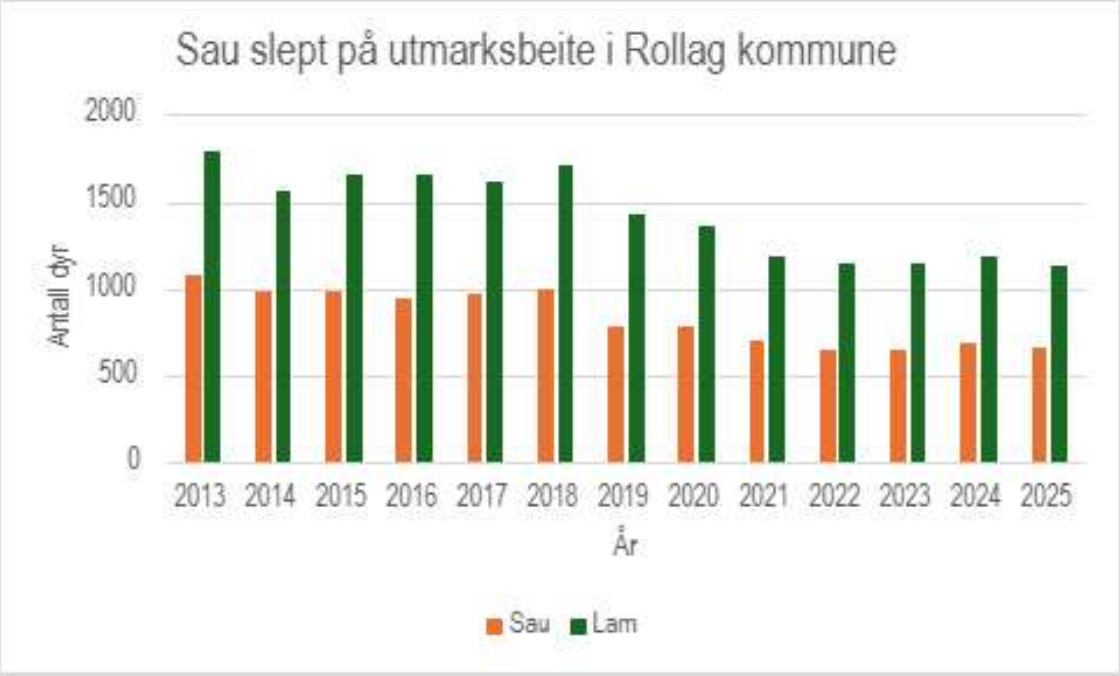
Utnyttingen av utmarksbeite for husdyr har variert kraftig ettersom jordbrukets rammebetingelser og drift har blitt endret. Mindre marginer og lønnsomhet fører til at driftsformer rasjonaliseres og endres. Antall husdyr på utmarksbeite var på sitt høyeste i siste del av 1800-tallet. Fra slutten av 1800- tallet var det store utviklinger i avlsarbeidet, spesielt innenfor storfehold. Fra starten av 1900-tallet var det intensiv jakt på rovvilt, noe som medførte at rovviltbestandene ble nær utryddet og gjeting ikke lenger var nødvendig. Antallet sau på utmarksbeite økte gradvis gjennom 1900-tallet, før utviklingen stabiliserte seg rundt år 2000 (SSB, 2023). I dag er saueantallet i utmark i Rollag på vei ned. Dette skyldes at besetninger legges ned.

Storfe og geit har ikke hatt lik utvikling. Storfe har etter krigen var over i 1945 gått i retning av å ikke være på utmarksbeite, og isteden heller beite i innmark (Skurdal, 1997). I dag er det flere besetninger i Rollag som benytter utmarkas ressurser med storfe. En av årsakene til at en i større grad kan benytte utmarka med storfe er tilgangen på elektroniske gjerder og overvåkningsutstyr. I tillegg gir det gårdene bedre muligheter til å høste vinterfôret, samtidig som dyra får godt beitegras. De fleste besetningene i Rollag benytter seg av dette, og både sau og storfe har enten GPS eller elektronisk gjerde rundt halsen. Dette er teknologiske hjelpemiddel som sparer beitebrukere for arbeidstid ved blant annet tilsyn og sanking, men også utgifter til gjerding. De elektroniske gjerdene gjør at en i større grad kan styre

beitingen vekk fra konfliktfylte oppgaver. Elektroniske gjerder og GPS medfører en stor kostnad, både ved innkjøp og drift. Tilskudd gjennom ordninger forvaltet av statsforvalter og kommune er derfor viktig for å kunne opprettholde den gode overvåkningen av besetningene.

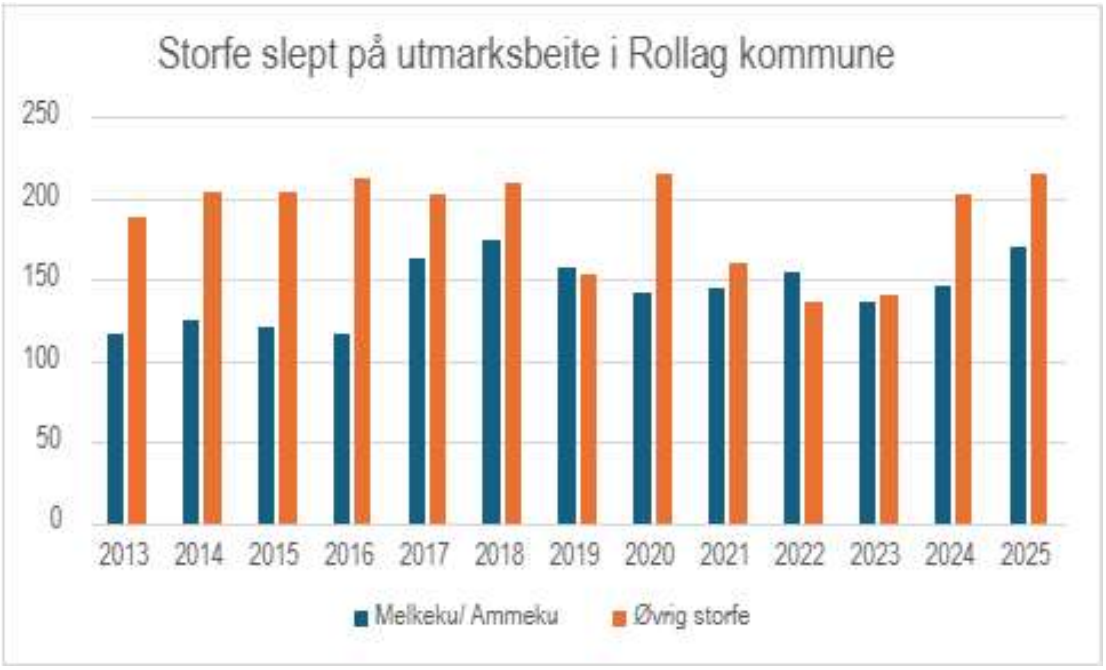
Det er mange forhold som må tas i betraktning når det gjelder beiting, som for eksempel gjerdehold, beiterett og dyrevelferd. Det er viktig med en felles forståelse og oppfølging av gjeldende regelverk. Beitelag kan, i samarbeid med grunneiere, vurdere beiteforholda i utmarka og sette en slippdato, samt sørge for at grinder lukkes før slipp. God informasjon om båndtvang og hundeeiers ansvar er også viktig. Det vises til Rollag kommunes "Beitebruksplan for Rollag 2024-2035", vedtatt 13.06.2024. For ytterligere informasjon om kommunens beitebruk.

Rollag kommune har ett felles beitelag for sauebesetninger og storfebesetninger, kalt Rollag beitelag. De fleste i kommunen som benytter utmarka i Rollag er medlem i dette laget. De legger til rette for at beitebrukerne får tilgang på felles midler til overvåkning, og gjerding mm. De spiller en viktig rolle inn mot forvaltningen av utmarksressursene. Laget er ansvarlig for organisering av utmarksbeite, ved tilsyn, slipp og sank. Lagets styre er beitebrukernes kontaktpunkt utad. Tabellene under viser dyr sluppet i utmarka i Rollag kommune. Den viser ikke besetninger som slipper dyr andre steder, som Hardangervidda. Det er i dag to besetninger som gjør dette, samt at det er noen besetninger som ikke slipper på utmark. Tabellen viser derfor ikke det totale antallet beitende dyr i kommunen (Figur 21).

Figur *21*. *Viser sau og lam slept på utmarksbeite i Rollag kommune. Kilde: Landbruksdirektoratet - Søknad produksjonstilskudd.*

Utmarka i Rollag har stor kapasitet som ressurs for beitebruk. Andelen beitende dyr er på vei ned, og landskapet gror sakte igjen.

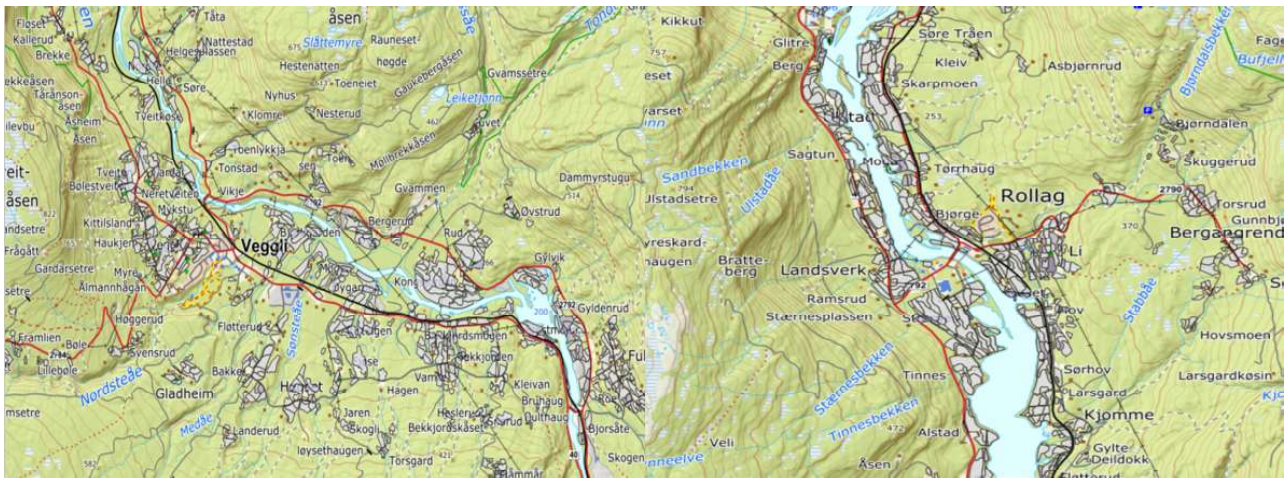

Figur *22*. *Viser storfe slept på utmarksbeite i Rollag kommune. Kilde: Landbruksdirektoratet - Søknad produksjonstilskudd.*

2.5 Miljøtiltak i landbruket i dag

Framtidig økonomisk vekst og utvikling må baseres på produkter og tjenester som gir mindre belastning på klima og miljø. Buskerud fylkeskommune (tidligere Viken Fylkeskommune) vektlegger dette i sin Landbruksstrategi for 2021 – 2030. Landbruket er en naturbasert næring, og gjennom å velge bærekraftige løsninger for klima, naturmangfold og vannmiljø, kan landbruket gi viktige bidra til det grønne skiftet og oppnå direkte effekter for miljøet. Dette krever at landbruksnæringen har de nødvendige ressursene og forutsetningene til å bidra.

For å få størst mulig effekt av de miljøtiltak som settes inn, er det avgjørende å ha et godt kunnskapsgrunnlag for de prioriteringene som gjøres. Når det for eksempel gjelder tap av jord og næringsstoffer fra dyrka mark, er kunnskap om erosjonsrisiko viktig. Se eksempel på kart over erosjonsrisiko i Rollag nedenfor. Eksisterende tilskuddssatser i regionalt miljøprogram (RMP) blir gitt etter prinsippet: Jo større risiko, jo høyere satser. Kartet under viser erosjonsrisiko i og rundt tettstedene i Rollag. Det er generelt lav erosjonsrisiko på dyrka mark i kommunen.

Figur *23*. *Erosjonsrisiko på fulldyrka jord i og rundt sentrum av Veggli og Rollag. Kilde: Kilden, NIBIO.*

2.5.1 Spesielle miljøtiltak i jordbruket - SMIL

SMIL (Spesielle miljøtiltak i jordbruket) er en tilskuddsordning som skal stimulere til gjennomføring av miljøtiltak som går utover ordinær jordbruksdrift. Ordningen skal bidra til å ta vare på natur-, kulturminne- og landskapsverdier i jordbrukets kulturlandskap, samtidig som den skal redusere forurensning fra landbruket. Prioritering av tilgjengelige midler skjer i samarbeid med landbruksnæringen gjennom kontaktutvalget for landbruk.

Eksempler på SMIL-tiltak som er gjennomført i Rollag de senere årene, er:

- Forurensningstiltak: Hydrotekniske tiltak som drenering og grøfting
- Kulturlandskap: Rydding av gamle beiter, istandsetting av gjerder og ny gjerding.
- Bygningstiltak: Restaurering av gamle stabbur, eldhus og andre kulturverdige bygninger.

Det meste av midlene bevilges til bygningstiltak og ulike tiltak for å bevare kulturlandskapet. Tilskuddene utgjør omtrent 40 % og 70% av den totale kostnaden, avhengig av tiltaket. Antallet søknader varierer fra år til år: Tabellen nedenfor viser en varierende tendens, men at søknadsinngangen har sunket noe. Det er hovedvekt på bygningstiltak, noe som kan henge sammen med færre gårdsbruk i drift og redusert behov for å gjenåpne gammel kulturmark blant annet. Tilskuddsrammen hadde en økning mot 2025, for så å bli noe redusert i 2026. Dette skyldes trolig redusert søknadsinngang foregående år, og regionalt behov for å benytte midlene på andre kommuner. Midlene blir forvaltet av Landbruksforvaltningen i Numedal. De aller fleste får beløpene de søker på, så sant det er innenfor tiltak som er prioritert i tiltaksstrategien for bruk av SMIL – midler i Numedal. Rammen brukes tilnærmet opp hvert år. Dersom det er mye utestående midler i en av Numedalskommunene ett år, overføres de internt til en av de andre kommunene, med stor søknadsmasse. Overføringen skjer i dialog med landbrukets kontaktutvalg. På den måten sikrer vi at rammen brukes opp, og at kommunene får tilnærmet like stor ramme året etter.

Figur *24*. *Viser innvilgede søknader, det er kun en søknad som ikke er innvilget disse årene.*

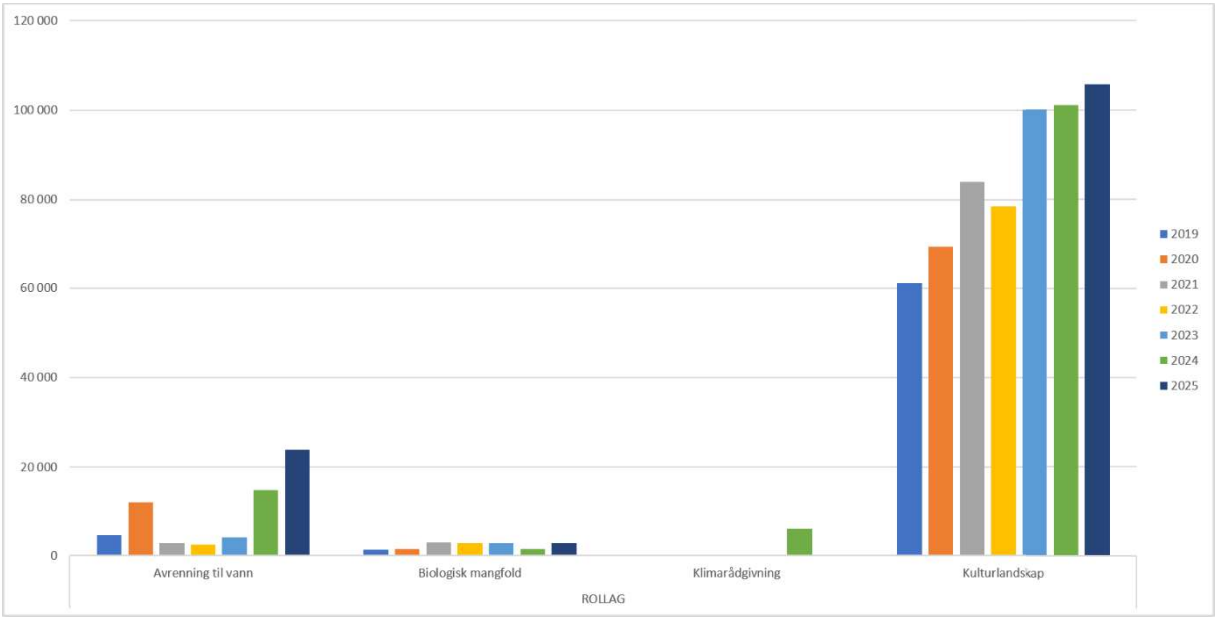
Tabell *7*. *Viser tildelt ramme de siste fem åren. Kilde: Landbruksdirektoratet.*

	2026	2025	2024	2023	2022	2021
Ramme (kr)	666 667	746 623	600 000	501 000	500 000	363 250

2.5.2 Regionalt Miljøprogram - RMP

Regionale miljøtilskudd (RMP-tilskudd) skal stimulere bøndene til å gjøre tiltak for å begrense forurensning og fremme kulturlandskapsverdier. Det regionale miljøprogrammet for 2023-2027 beskriver utfordringer vi ser knyttet til kulturlandskap, biologisk mangfold, kulturminner og kulturmiljøer, avrenning til vann, utslipp til luft, plantevern, jord og jordhelse og klimarådgiving i Oslo og Viken. Det inneholder også målsettinger for å møte disse utfordringene og gir føringer for hvordan vi skal målrette tilskudd til ulike miljøtiltaksordninger. Blant annet for regionale miljøtilskudd. Ett av de nye satsningsområdene i RMP, er bruk av egenprodusert kompost fra blant annet husdyrproduksjon.

I Rollag har antallet søknader ligget på ca. 12 søknader i året. Litt avhengig av om foretakene gjennomfører miljøtiltak eller ikke. Diagrammet nedenfor viser flest søknader på tilskuddspotten om kulturlandskap. Dette handler om drift av bratt areal og beiting i verdifullt kulturlandskap i utmark og innmark. De fleste småfebesetningene i Rollag beiter innenfor vernskoggrensa, som er definert som et verdifullt kulturlandskap i RMP.

Figur *25*. *Fordeling av tilskuddsmidler i RMP ordningen i Rollag kommune. Kilde: Statsforvalteren i Østfold, Buskerud, Oslo og Akershus.*

Det finnes en rekke miljøtiltak både knyttet til forurensning og kulturlandskap som bøndene kan søke om tilskudd til å gjennomføre. Hvert fylke velger ut de tiltakene som er mest aktuelle, og statsforvalteren utarbeider hvert år en veileder for aktuelle tiltak som foretakene har tilgang til.

Redusert høstpløying er et av tiltakene som fremmer godt vannmiljø, og som er med på å bevare jord og næringsstoffer på jordet. Dette bør være en av Rollag kommunes mål, og det støttes økonomisk gjennom RMP. I samarbeidet om Numedalslågen (Vannområde Numedalslågen- Grønn dal) er også kantsoner mot vassdrag et viktig mål. Foretakene med åker, kan få tilskudd til grasdekte vannveier gjennom RMP tilskuddene. Landbruksplanen bør synliggjøre gode kantsoner og redusert høstpløying

som gode miljøtiltak i sin handlings- tiltaksdel. Det trengs et kontinuerlig informasjons- og motivasjonsarbeid for at alle gode og nyttige tiltak skal gjennomføres.

2.6 Beredskap

Beredskap er et sentralt tema i landbruket; både for å forebygge hendelser som kan ramme næringen og som bidrag i arbeidet med samfunnssikkerhet. Hver gård skal ha sin egen beredskapsplan for hendelser som kan oppstå i driften. Organisasjoner knyttet til landbruket bør også ha dette, slik at de kan bistå på en god måte ved kriser.

Landbruket er spesielt utsatt i forbindelse med naturhendelser som uvær, flom, skred og skogbrann. I husdyrbruket kan spredning av smittsomme sykdommer få store konsekvenser, og som for andre næringer er også bygningsbranner, eksplosjoner og andre ulykker kritiske.

Dette gjør at landbruket gjennom generasjoner har opparbeidet seg erfaring med å forebygge og håndtere kriser. Denne erfaringen kan samfunnet dra nytte av i det lokale arbeidet med samfunnssikkerhet og beredskap.

Landbruket kan være en ressurs inn i det operative beredskapsarbeidet når en hendelse først har skjedd. Gjennom rask tilgang til maskiner, vann og annen infrastruktur kan bønder ofte bidra både ved akutte og langvarige hendelser.

God dialog mellom kommunen og næringa og gjensidig kjennskap til hverandres beredskapsarbeid, er det viktigste grunnlaget for raskt å kunne mobilisere når hendelser oppstår. I dette har kommunen et koordinerende ansvar.

I nasjonal sammenheng er økt selvforsyningsgrad et mål som i det senere er aktualisert i som en del av arbeidet med samfunnssikkerhet og beredskap.

2.7 Bondens Nettverk

Bondens nettverk er en liste over aktører som bonden eller andre kan kontakte hvis de er bekymret for bondens situasjon og helse. Nettverket arbeider for å forebygge psykisk uhelse i landbruket og fungerer som et sikkerhetsnett om en hendelse skulle oppstå og ramme en bonde. Det består av personer og organisasjoner knyttet til landbruket, og skal etableres og vedlikeholdes av landbrukskontorene i kommunene. Hvert nettverk har oppdatert kontaktinformasjon tilgjengelig på kommunenes nettsider, slik at det er enkelt for en bonde eller noen på hens vegne å søke hjelp. Aktørene kjenner til hverandre og vil hente inn riktig kompetanse etter behov og med bondens samtykke. Kun relevante aktører vil kjenne til bondens situasjon. Rollag kommune er i gang med etableringen av et slikt nettverk og skal i løpet av 2026 legge ut de første listene og arbeide med forebyggende tiltak.

3. Lokalmat og fjellandbruket

Lokalmatproduksjon kan bidra til økt verdiskaping i landbruket i Rollag gjennom videreforedling av lokale råvarer og utvikling av nye næringer. Kommunen har lange tradisjoner innen husdyrhold og utnyttelse av utmarksressurser, noe som gir et godt grunnlag for produksjon av kjøtt, skinn, meieriprodukter og andre lokale matprodukter. Lokalmat kan også styrke koblingen mellom landbruk, reiseliv og hyttebasert næringsutvikling, og bidra til å synliggjøre landbrukets betydning for lokalsamfunnet. Rollag har, som resten av Numedal, potensial for økt verdiskaping gjennom lokal foredling, gårdssalg og opplevelsesbaserte tilbud knyttet til mat og kulturarv.

Utvikling av lokalmatproduksjon og kortreiste verdikjeder kan bidra til økt lønnsomhet i jordbruket, styrket rekruttering og større mangfold i landbruksnæringen. Dette kan være et viktig supplement til tradisjonell jord- og skogbruksdrift i Rollag.

3.1 Matopplevelser i Numedal

Det har gjennom tidene vært god satsning på lokalmat. I 2013 startet en gruppe engasjerte folk opp organisasjonen; Matopplevelser i Numedal. De arbeidet med salg, markedsføring og distribusjon av lokalmat, samt utvikling av opplevelser knyttet til mat og reiseliv. Formålet var å øke kjennskapen til Numedal som reisemål gjennom kultur, historie, mat og opplevelser. Organiseringen skapte stort engasjement blant gårdbrukerne og flere bidro med produkter fra eget gårdsbruk.

I 2014 ble boka «Mat fra Numedal» utgitt. Boken beskrives som den første større samlingen av Numedals mattradisjoner, oppskrifter, historie og lokale råvarer, og er et eksempel på hvordan mattradisjonene brukes som identitets- og kulturbygger i regionen. Organisasjonen Matopplevelser i Numedal ble avviklet i 2025.

Etter at Matopplevelser ble stanset, er det færre i Rollag som driver med lokalmat. Noen aktører driver fortsatt med foredling og salg av lokal mat. Det er også noen nye som kommer til. Oppblomstringen av lokalmat i årene da Matopplevelser var mest aktivt, viser at det er mange som kan være interessert i å selge produkter fra egen gård, men at de trenger veiledning, organisering, eller et samarbeid for å holde hjulene i gang. Matopplevelser og kulturlandskapets opplevelsesverdi ble erstattet med prosjektet SvingOm, som innbefatter flere kommuner og har mer fokus på reiseliv og aktvitetstilbud.

3.2 Fjellandbruket

En ny satsning på landbruk i fjellområdene ble startet i 2022. Satsningen skal jobbe med å styrke landbruket i fjellområdene i Norge, gjennom nettverksbygging. Rollag kommune er en del av denne satsningen. I 2023, ble det opprettet et nasjonalt senter for fjellandbruket. Målet for nettverket er å være med å bidra til et lønnsomt og bærekraftig landbruk i fjellområdene. Dette med utgangspunkt i fjellbygdenes særtrekk og fortrinn og med fjellbondens behov i sentrum

Bilde 1 Fotograf Marie Hov

4. Mål og tiltak for landbruket i Rollag kommune

4.1 Øke matproduksjonen

Øke matproduksjonen			
Tiltak	**Kommunens rolle**	**Andre aktører**	**Måleparameter**
Holde alt jordbruksareal i god hevd	Behandle søknader Pådriver	Næringen: initiativtaker	Økt andel jord i drift.
Øke avlingene ved å drenere og kalke jorda, gjødsle optimalt og velge riktige sorter.	Pådriver	Næringen: initiativtaker	Økt avlingsnivå
Følge opp kravene om driveplikt og 10-årige leieavtaler etter jordlova.	Ansvarlig, gjennomfører	Næringen	Oppdaterte leieavtaler
Legge til rette forfortsatt og økt bruk av utmark ved: • Bruk av digitale gjerder, eller gps • God dekning i beiteområdene • God informasjon til naboer, hytteeiere og turgåere for å redusere konflikter • Trygge og gode gjerder	Tilskudd Samarbeids-partner	Grunneiere, næringen, mattilsyn	Økt andel dyr på beite
Fjellandbruket - nettverk	Ansvarlig	Fjellnettverket	
Ønsket resultat: Holde all dyrka mark i drift slik at den gir avkastning. Frigjøre arealer til annen matproduksjon gjennom bedre utnyttelse av utmarksressurser.			

4.2 Drive et mer miljøvennlig landbruk

Regionalt miljøprogram (RMP) og Spesielle miljøtiltak i landbruket (SMIL) er viktige virkemidler for å fremme bærekraftige løsninger innen klima, naturmangfold og vannmiljø. For å oppnå størst mulig miljøgevinst er det viktig at ordningene brukes målrettet. Prioriteringer og tildelinger bør bygge på tilgjengelig kunnskapsgrunnlag og vurderinger av risiko og utfordringer i de områdene som er prioritert.

Vannforvaltningsplanen for regionen inneholder et eget tiltaksprogram for Numedalslågen, hvor det pekes på flere tiltak for å forbedre miljøtilstanden. Landbruket er her identifisert som én av flere påvirkningsfaktorer. Det er derfor naturlig at relevante tiltak innarbeides i tiltaksplanen for å sikre en helhetlig og koordinert oppfølging. Videre forventes det at regionale forskrifter vil bli vedtatt, med krav om tiltak i områder der de vurderes å gi størst miljøeffekt.

Drive et mer miljøvennlig landbruk			
Tiltak	**Kommunens rolle**	**Andre aktører**	**Måleparameter**
Målrette tilskudd basert på fakta og kunnskap om risiko.	Rullere strategi for SMIL. Følge opp RMP	Næringen og Statsforvalter	Tildelte tilskudd er i tråd med strategier
Prosjekt om Klimabasert landbruk	Initiativtaker og arrangør	Næringen: pådriver	Gjennomført møteserie/ kurs
*Sikre at minst mulig jordarbeides om høsten	Informere om krav og muligheter og behandle søknader	Næringen: initiativtaker	RMP søknader og antall daa areal med redusert jordarbeiding
*Starte å registrere kantsone mot vassdrag i åker	Informere om krav og muligheter og behandle søknader	Næringen: initiativtaker	Kontroll og RMP søknader
*Oppfordre til grasdekte vannveier i åker.	Informere om krav og muligheter og behandle søknader	Næringen: initiativtaker	RMP og kontroll
Utbedring av hydrotekniske anlegg	Informere om krav og muligheter og behandle søknader	Næringen: initiativtaker	Antall behandlede søknader
Ønsket resultat:			
Reduserte utslipp			

*: tiltak i vannforvaltningsplanens tiltaksprogram - landbruksdelen

4.3 Tilpasse seg klimaendringene

Klimaendringene vil påvirke landbruket og gjøre det nødvendig med tilpasninger i driften. Utviklingstrekk som spredning av fremmede arter, perioder med tørke, økt fare for skogbrann, vindfall, mer erosjon samt større variasjoner i temperatur og nedbør vil også kunne få betydning for landbruket i Rollag. God jordhelse og aktiv skjøtsel av arealene vil bidra til å styrke landbrukets evne til å møte disse utfordringene og redusere sårbarheten for negative klimaeffekter.

Også tiltak knyttet til RMP og SMIL vil kunne bidra positivt, se pkt. 4.2.

Tilpasse seg klimaendringene			
Tiltak	**Kommunens rolle**	**Andre aktører**	**Måleparameter**
Gjennomføre kompetanseutviklings-tiltak med vekt på - god drenering - kalking - unngå jordpakking - jordhelse	Landbruksforvaltningen i samarbeid med næring har ansvar i kombinasjon med aktuelle prosjekter	Næringen: initiativtaker	Gjennomførte tiltak
Dimensjonere skogsbilveier slik at de er tilpasset mer ekstreme værforhold.	Behandle søknader	Næringen: Initiativtaker	Antall søknader
Ønsket resultat: Lite skader ved ekstremvær Opprettholde produksjonsgrunnlaget			

4.4 Samarbeide med andre aktører for bedre ressursutnyttelse

Biovirke og husdyrgjødsel representerer viktige ressurser i landbruket. I Rollag benyttes deler av biovirket allerede til oppvarming av både kommunale og private bygg, men det kan være et potensial for økt utnyttelse av disse ressursene. En videre utvikling av lokale bioenergiløsninger kan bidra til økt verdiskaping, bedre ressursutnyttelse og redusert klimabelastning.

Også avfall fra landbruksdriften bør i størst mulig grad betraktes som en ressurs. Bedre sortering og innsamling kan legge til rette for økt gjenbruk og materialgjenvinning. For landbruksplast er det særlig viktig å ha enkle og tilgjengelige ordninger som sikrer at plasten blir samlet inn og levert til gjenvinning. Dagens ordning med årlig innsamling fungerer godt og benyttes av de fleste produsentene. Det bør likevel vurderes om en mer permanent og fleksibel løsning kan etableres, slik at også gjødselsekker og andre typer plastavfall fra landbruket omfattes av ordningen. Mottak av næringsavfall bør også vurderes som et tilbud på lokal miljøstasjon, da mange av brukene er av mindre størrelse og har behov for en slik tjeneste.

For alle disse områdene er resultatet avhengig av samarbeid mellom ulike aktører. Landbruksplanen vektlegger derfor først og fremst muligheter og utredning av disse temaene. Konklusjonen av utredningene vil vise om det er aktuelt å gå videre med konkrete prosjekter.

Samarbeide med andre aktører for bedre ressursutnyttelse			
Tiltak	**Kommunens rolle**	**Andre aktører**	**Måleparameter**
Utrede mulighet for økt bruk av biovirke i Rollag	Initiativtaker og oppfølger	Skogeierlaget pådriver Aktuelle næringsaktører: deltakere	Gjennomført utredning
Utrede mulighet for sortering av næringsavfall i Rollag for landbruket generelt og landbruksplast spesielt.	Initiativtaker og oppfølger	Landbruksorganisasjonene: pådriver Aktuelle næringsaktører: deltakere	Gjennomført utredning
Ønsket resultat: Bedre utnyttelse av ressursene i landbruket.			

4.5 Bidra til et mangfoldig kulturlandskap og biologisk mangfold

Tildeling av midler i SMIL-ordningen viser at tiltak knyttet til kulturlandskap, sammen med bygningsverntiltak, står for den største andelen av søknader og utbetalinger. Antall søknader i kategorien «biologisk mangfold» er lavt, men stabilt. Det er viktig å stimulere til bruk av ordningen og prioritere tiltak som bidrar til et mangfoldig kulturlandskap og biologisk mangfold.

Kommunen trenger i tillegg et bedre kunnskapsgrunnlag for å vurdere hvordan tiltak påvirker naturmangfoldverdiene. Styrke landbrukets kulturminner er også en viktig del av kulturlandskapet.

Bidra til et mangfoldig kulturlandskap og biologisk mangfold			
Tiltak	**Kommunens rolle**	**Andre aktører**	**Måleparameter**
Delta i aktuelle kartleggingsprogram for å øke kunnskapen om status for biologisk mangfold, i kommunen der det er mulig.	Initiativtaker og deltaker		Gjennomførte kartlegginger
Bruke faktagrunnlaget for å målrette prioriteringene i tilskuddsordningen (SMIL)	Gjennomfører		Smil søknader
Øke antall m kantsoner / pollinerende soner	Pådriver	Næringen: Initiativtaker	Antall søknader innvilget

Hindre gjengroing - gjennom - stimulering til beitebruk - opprettholde dyretallet og ta i bruk elektroniske gjerder - rydde (SMIL)	Pådriver	Næringen: Initiativtaker	Opprettholde areal i drift
Ønsket resultat: Opprettholde sammenhengende strukturer av naturområder og landbruksområder, slik at dyrelivet kan finne oppholds -og forflytningsarealer i landskapet. Opprettholde og etablere buffersoner og kantsoner i jordbrukslandskapet og langs vann og vassdrag. Ivareta gammelt kulturlandskap, og verneverdige bygninger.			

4.6 Praktisere strengt jordvern og vern av arealressursene

Presset på jord- og skogbruksarealene i Rollag er generelt lavt sammenlignet med mange andre kommuner. Samtidig har det vært en viss nedbygging av landbruksarealer de senere årene. Kommuneplanens arealdel inneholder bestemmelser om ivaretakelse av jord- og skogressursene, men disse bør styrkes og tydeliggjøres i forbindelse med neste rullering av arealplanen.

Utmarksressursene har de siste årene vært under et større press. Utbygging av fritidsbebyggelse og tilhørende infrastruktur har medført at viktige beiteområder og sammenhengende utmarksarealer er blitt redusert eller fragmentert. Dette kan påvirke både landbruksdrift, naturverdier og muligheten for framtidig ressursutnyttelse.

For å sikre en langsiktig og bærekraftig forvaltning av kommunens jord-, skog- og utmarksressurser er det nødvendig med kontinuerlig oppmerksomhet på arealforvaltningen. For å legge til rette for mer konkrete mål, bestemmelser og politiske føringer på området foreslås følgende tiltak i kommuneplanen:

Praktisere strengt jordvern og skogvern			
Tiltak	**Kommunens rolle**	**Andre aktører**	**Måleparameter**
Ta i bruk arealregnskap i saksbehandlingen.	Gjennomfører		Utarbeidet arealregnskap
Dyrka mark i kommunen skal bevares. Dersom noe må brukes til samfunnsnyttig formål, skal arealet erstattes med tilsvarende areal Kommuneplanens arealdel bør ikke legge til rette for omdisponering av dyrka mark.	Gjennomfører	Næringen	Kontrollere gjennomført tiltak.

Sikre tilgang til skogressursene ved fradeling av tomter og ved utarbeiding av arealplaner.	Gjennomfører	Grunneiere	Uttale gitt i alle aktuelle saker
Ønsket resultat: Minst mulig omdisponering og bevaring av dyrka mark og avlingspotensialet. Opprettholde god utnyttelse av skogressursene			

4.7 Legge til rette for et bærekraftig og fremtidsrettet skogbruk

Hovedmålet er økt aktivitet og verdiskapning i skogbruket gjennom bærekraftig forvaltning av skogen.

Plante aktiviteten i kommunen bør økes, samtidig som det et stort behov for å utføre mer ungskogpleie. Dette er viktig dersom en skal sikre råstofftilgangen i fremtiden og gi en robust framtidsskog som er motstandsdyktig mot ekstremvær, ytre påvirkninger og skadegjørere

Mål	**Tiltak**	**Ansvar**	**Måleparameter**
Plante minimum 100 000 planter hvert år	Bruke rett treslag på rett sted	Skognæringen, kommuner, Statsforvalter, skogregion	Foryngelseskontroll/ statistikk
Utføre 1 500 da ungskogpleie hvert år	Stimulere til økt aktivitet gjennom nye metoder og målrettet samarbeid. Initiere ungskogpleie prosjekter. Økt informasjon mot skogeier	Næringen, kommuner, statsforvalteren og skogregionen	Kontroll og statistikk
Økt tynning – minimum 1500 m3 hvert år	Stimulere til økt aktivitet gjennom nye metoder og målrettet samarbeid	Næringen, kommuner, statsforvalteren og skogregionen	Kontroll og statistikk
Markberede minimum 500 da hvert år	Stimulere til økt aktivitet gjennom nye metoder og målrettet samarbeid	Næringen, kommuner, statsforvalteren og skogregionen	Kontroll og statistikk
Mer aktivt bruk av skogfond	Økt informasjon og bevisstgjøring av skogeiere.	Kommuner, skogregionen, statsforvalteren	Statistikk

4.8 Legge til rette for at det er godt å være gårdbruker

Selv om det er flere unge gårdeiere og unge gårdbrukere, er snitten over 50 år. Antallet foretak som driver med gårdsdrift er på vei ned selv om arealet i drift er relativt konstant. Selv om rekrutering av unge bønder er et nasjonalt problem, er det tiltak som kan gjøres lokalt for å bedre rekrutteringen.

Parallelt er det viktig å legge til rette for nye bønder slik at det blir enklest mulig å komme inn i yrket.

Det er også viktig å sikre kollegialt fellesskap for de som driver i dag. Stadig flere driver alene, det er langt mellom brukene og mange driver produksjoner som sjelden krever kontakt med andre tjenesteleverandører.

Legge til rette for at det er godt å være gårdbruker			
Tiltak	**Kommunens rolle**	**Andre aktører**	**Måleparameter**
Opprette nødvendige kontakter slik at det blir enklere for landbruksforetak å være lærebedrift, alene eller i samarbeid, og motta lærlinger.	Samarbeidspartner	Næringen: initiativtaker	Rutiner på plass. Rollag har lærling(er) i landbruksfag.
Arrangere regelmessige informasjonsmøter rettet mot gamle og nye bønder	Deltaker	Næringen: Initiativtaker	Avholdte møter
Opprettholde møteplasser for bøndene i Rollag, som gir både faglig og sosialt fellesskap	pådriver	Næringen	Aktive møteplasser
Styrke dialogen mellom kommunen og næringen for gjensidig informasjon og faglig påfyll.	Initiativtaker og pådriver	Næringen: Initiativtaker og pådriver	Kommunen inviteres til utvalgte møter i landbrukslaget etter tema. Kommunen arrangerer egne temamøter / dialogmøter etter behov og innspill fra næringen
Støtte opp om bønder som planlegger nye investeringer i tilknytning til landbruksvirksomheten.	Veileder	Næringen: initiativtaker. Mobilisering og bistand i prosess med investeringssøknader til Innovasjon Norge og andre.	

Bondens Nettverk, for å ivareta bonden i vanskelige situasjoner	Pådriver	Næringen og organisasjoner	
Ønsket resultat: Økt rekruttering av unge til yrket. Kompetanseutveksling og samhold. God dialog.			

5. Oversikt over viktige rammebetingelser, føringer og virkemidler

5.1 FN 's bærekraftsmål

Jordbruket har et viktig samfunnsansvar gjennom å produsere trygg mat på en lønnsom måte, samtidig som næringen forvalter fellesgoder som kulturlandskap, naturverdier og bosetting. Landbruket bidrar også til sysselsetting og verdiskaping i både lokale og nasjonale samfunn.

Den nasjonale landbrukspolitikken bygger på fire hovedmål: å sikre landets matforsyning, opprettholde landbruksaktivitet i hele landet, legge til rette for økt verdiskaping i landbruket og utvikle en bærekraftig næring med reduserte klimagassutslipp.

I tillegg har Norge utarbeidet en egen handlingsplan for å nå FNs bærekraftsmål. Hvordan bærekraftsmålene skal prege utviklingen, beskrives slik: *"For at verden skal nå bærekraftsmålene innen 2030, må alle deler av samfunnet bidra. I praksis betyr det at man som innbygger, politiker, bedriftsleder eller beslutningstaker hele tiden må spørre seg om de aktivitetene, beslutningene, prosjektene og produksjonene man vil iverksette, bidrar til sosial, miljømessig og økonomisk bærekraft. Alle tre dimensjonene er like viktige".*

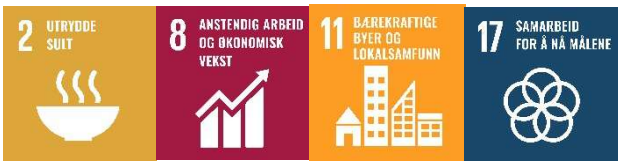
5.1.1 Matsikkerhet

Befolkningen skal til enhver tid har fysisk og økonomisk tilgang til nok og trygg mat. Dette sikres gjennom nasjonal produksjon, handel og ivaretakelse av produksjonsgrunnlaget. Regjeringen har som mål å øke matproduksjonen og styrke jordbrukets konkurransekraft. All mat som selges i Norge skal

være trygg. Produksjonen av trygg mat skaper tillit, sikrer avsetning av varer og gir legitimitet for et levende landbruk. Å opprettholde god plante- og dyrehelsen er derfor sentralt.

5.1.2 Landbruk over hele landet

Regjeringen ønsker et mangfoldig, sterkt og konkurransedyktig landbruk i alle deler av landet der alle bruk utnytter sitt potensial. Næringsvirksomhet utenom tradisjonell jordbruksproduksjon er viktig som grunnlag for et mer fremtidsrettet jordbruk og regjeringen.

Det skal legges til rette for at næringsutøvere i landbruket i størst mulig grad skal kunne utnytte de totale ressursene på landbrukseiendommen innenfor en bærekraftig ramme. Landbrukseiendommen kan være utgangspunkt for produksjon av en rekke ulike varer og tjenester, som det er en økende etterspørsel etter i samfunnet.

5.1.3 Økt verdiskapning

Potensialet for økt verdiskaping basert på jordbruksressursene er stort. Jordbruket må bidra til den grønne omstillingen Norge skal gjennom. Innenfor det tradisjonelle jordbruket er det behov for modernisering av driften med mer rasjonelle driftsenheter og mer effektiv produksjon for å utnytte de ressursene som er på gården. Innenfor annen landbruksbasert næring er det behov for å stimulere til mer entreprenørskap og økt lønnsomhet og sysselsetting. Det norske matmarkedet har blitt mer variert både når det gjelder pris og kvalitet. Her ligger det et potensial for økt verdiskaping og lønnsom næringsutvikling basert på landbrukets ressurser.

5.1.4 Bærekraftig landbruk med lavere klima- og miljøutslipp

Et miljømessig bærekraftig landbruk innebærer å ta vare på av jordbrukets varierte og mangfoldige kulturlandskap med kulturverdier, naturmangfold og tilgjengelighet for allmennheten. Videre er redusert forurensning til vassdrag, redusert sprøyting, reduserte utslipp av klimagasser, økt lagring av karbon og gode klimatilpasninger sentrale forutsetninger for å kunne oppnå et miljømessig bærekraftig jordbruk. Riktig bruk av og vern om arealressursene er en forutsetning for å nå produksjonsmålet. Både mengden av og kvaliteten på jord er avgjørende for landbruket og måloppnåelsen i landbruket. Derfor er det viktig å ta vare på gode jordbruksareal og matjord gjennom å holde omdisponeringen av dyrket jord på et lavt nivå.

Arbeidet med å redusere forurensning til vassdrag er høyt prioritert gjennom vannforskriften. Forskriften legger til grunn at vannressursene skal forvaltes på en helhetlig og samordnet måte. For å oppnå dette

må forvaltningen omfatte hele nedbørfeltet, fra fjellområdene til kysten, og krever samarbeid innenfor vannområder som ofte strekker seg over både kommune- og fylkesgrenser.

Vannforskriften organiserer vannforvaltningen gjennom vannregioner, der det utarbeides regionale vannforvaltningsplaner med tilhørende tiltaksprogram. Disse planene gir viktige føringer for et miljømessig bærekraftig landbruk. Mange av tiltakene som anbefales er tilskudds berettigede, og er nærmere beskrevet i tiltaksprogrammet for Vannområde Numedalslågen.

5.2 Nasjonale forventinger og føringer

Det er flere stortingsmeldinger som gir føringer for landbrukspolitikken, disse er ikke gjengitt her, men finnes på regjeringens sider. De viktigste er St.meld.nr. 11 (2023-2024) Selvforsyning og inntektsvekst og St.meld.nr. 10 (2024- 2025) om prinsipper for tallgrunnlaget i jordbrukspolitikken.

Prop. 200 S (2022-2023) Oppdatert Jordvernstrategi

- Ny nasjonal jordvernstrategi som ikke tillater mer enn 2000 dekar årlig omdisponering dekar dyrka mark. Den beste matjorda skal få et sterkere vern og det skal være strengere behovsprøving før bonden får tillatelse til å bygge driftsbygninger på dyrka mark.

Nasjonal pollinatorstrategi. Ein strategi for levedyktige bestandar av villbier og andre pollinerande insekt.

- Strategien peker ut tre innsatsområder for å nå målet om å sikre levedyktige bestander av villbier og andre pollinerende insekt for å opprettholde pollinering i matproduksjon og naturlige økosystem; økt kunnskap, gode leveområder og formidling.

Landbrukets klimaplan 2021 – 2030, Norges bondelag

- Klimaplanen baseres på avtalen som Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag inngikk med Regjeringen den 21. juni 2019 om å redusere klimagassutslippene og øke opptaket av karbon fra jordbruket fram mot 2030. Klimaplanen tar for seg 8 selvpålagte satsingsområder.

5.3 Regionale føringer

Regionalt næringsprogram for landbruk i Buskerud 2025–2027

- Regionalt næringsprogram for landbruk i Buskerud 2025–2027 er Buskeruds strategi for næringsutvikling i landbruket. Programmet følger opp nasjonal landbrukspolitikk og prioriterer økt matproduksjon, bærekraftig skogbruk, klima- og miljøtiltak, beredskap, lokalmat, landbruksbasert reiseliv og annen næringsutvikling i bygdene

Regionalt miljøprogram (RMP) for Buskerud

- Regionalt miljøprogram for Buskerud skal bidra til å redusere miljøbelastningen fra jordbruket og ivareta kulturlandskap, naturmangfold og klima gjennom målrettede tilskuddsordninger.

Handlingsplan for skogbruk i Østfold, Buskerud, Oslo og Akershus 2026-2030, Statsforvalteren i ØBOA

- Handlingsplan for skogbruk 2026–2030 skal bidra til økt verdiskaping og bærekraftig forvaltning av skogen i Østfold, Buskerud, Oslo og Akershus, med vekt på klimatilpasning, aktiv skogproduksjon, karbonbinding og god utnyttelse av skogressursene.

Matfylket Buskerud

- Matfylket Buskerud er Buskerud fylkeskommunes satsing på kortreist mat. Målet er å øke bruken av lokalprodusert mat, styrke verdiskapingen i landbruket, bidra til bedre beredskap og selvforsyning, samt redusere klimaavtrykket gjennom kortere transport og mindre matsvinn.

5.4 Lokale føringer

Kommuneplanens samfunnsdel for Rollag kommune 2023-2033

Baseres på tre satsningsområder

- Å leve i Rollag
- Å møte framtida i Rollag
- Å skape i Rollag

Rollag er en god kommune å drive næringsvirksomhet i.
Det er et mangfoldig, innovativt og robust næringsliv med gode rammevilkår for utvikling og vekst.
Det er et mangfoldig og inkluderende kulturliv som fremmer trivsel og livskvalitet, og bidrar til bolyst og verdiskapning.

Kommuneplanens arealdel for Rollag kommune 2004 – 2014

- Kommuneplanens arealdel er et styringsverktøy for bruk og vern av alle arealer i kommunen, og ligger til grunn for fremtidige detaljreguleringer. Arealdelen skal gi sammenheng mellom de mål og strategier som er gitt i kommuneplanens samfunnsdel og fremtidige disponeringer av kommunens arealer og geografi.

Tiltaksstrategi for SMIL 2024 – 2028. Spesielle miljøtiltak i landbruket (SMIL)

Lokal vannforvaltningsplan for Numedalslågen («Sammen for vannet»)

- Planen beskriver hovedutfordringene i vannområdet. Tiltaksprogrammet for Numedalslågen beskriver hvilke tiltak som skal til for å nå målene. Mange av tiltakene er knyttet til landbruksvirksomhet. Tiltakene er koplet til virkemidler (f.eks. lovverk) og det er anslått kostnader for tiltakene.

Skogbruksplan for Rollag kommune – ny plan forventet ferdig i 2028.

Beitebruksplan for Rollag kommune 2024- 2035

- Målet med å utarbeide en beitebruksplan er å dokumentere beitebruken på utmarksarealene i kommunen, og synliggjøre de verdiene som finnes i disse områdene. Beitebruksplanen vil forme et viktig kunnskapsgrunnlag for fremtidig planarbeid, saksbehandling og vurdering av fremtidig arealbruk. Det skal utarbeides en handlingsplan med bakgrunn i beitebruksplan, med tiltak som styrker beitebruken og reduserer konfliktnivået.